

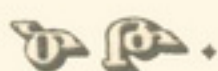
ՄԻՋՆԱԳԱՐԵԱՆ ՀԱՅ ՏԱՂԱՍԱՑՔ

Ա .

ՊԱՔԱՔԻՊԱ ԵՊԻՊԱԿՊՊԱ

Գ Ն Ո Ի Ն Ե Ա Ց

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆ

ԶԱՔԱՐԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՆՈՒՆԵԱՑ

ԵՄ

Ի Խ Ր Տ Ա Ղ Ե Ր Ը

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1910.

ԶԱՔԱՐԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԳՆՈՒՆԵԱՑ

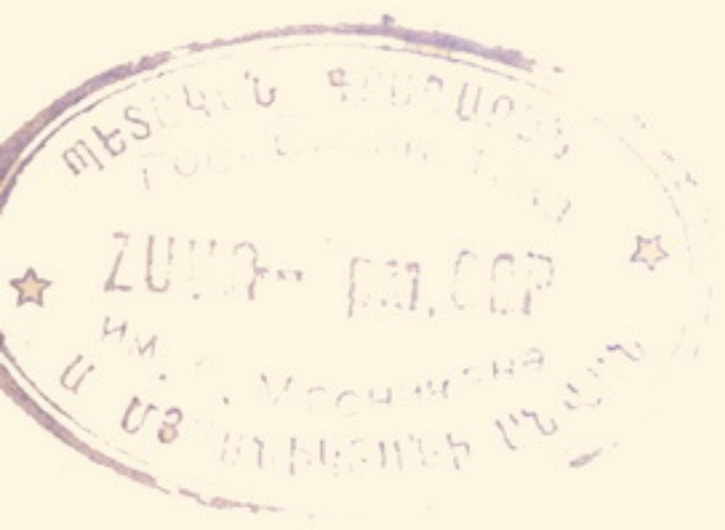
ԵՒ

Ի Խ Ր Տ Ա Ղ Ե Ր Ը

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՑ

Հ. Ն Ե Ր Ս Է Ս Ա Կ Ի Ն Ե Ա Ն

ՄԻԻԹ. ՈՒԽԵՆ

Վ Ի Ե Ն Ն Ա

Մ Ի Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

1910.

Միջնադարեան հայ բանաստեղծներու նուիրուած սակաւաթիւ հատորներու վրայ կու գայ անշնալ Գնունեաց բանաստեղծ եպիսկոպոսի տաղերու հրատարակութիւնը: Այս տեղ ամփոփուած են 10 Տաղ եւ 12 Կաֆայ. ըսյց սպահովապէս, ինչպէս վստահ ենք, այս աղքատ թիւը չի ներկայացըներ Զարբիայի բանաստեղծութեանց լիակատար հաւաքածոն, այլ ասոնցմէ դուրս կան ուրիշներ ալ, որոնք կը սպասեն հրատարակող ձեռքի:

Ներկայ հրատարակութիւնս լոյս տեսած է կանխաւ «Հանդես Ամսօրեայ», ուսումնասիրութի մէջ¹. արտատպութիւնս ճոխացած է միայն Բառարանով, որ կարելոր էր լաւ իմանալի ընելու համար տաղերը տանիկ, արար եւ պարսիկ լեզու-

¹ Հանդ. Ամս. 1909, թ. 8, էջ 231—238, թ. 9 10, էջ 279—288, թ. 11, էջ 341—345:

ներու անձանօթ ընթերցողներու: Բառա-
րանիս մէջ առնուած են այն ամէն օտար
փոխառեալ բառերը, որոնք կիրարկուած
են Զարարիայէն. մուծած ենք նաեւ այն
հայերէն բառերը, որոնք կամ իբրեւ ռամ-
կօրէն դժուարիմանալի են, եւ կամ Զա-
րարիայէն կերտուած են: Փոխառեալ բա-
ռերու ստուգաբանութեան համար աչաց
ստղեւ ունէինք J. Th. Zenkerի Diction-
naire turc-arabe-persan (տպ. Leipzig
1866—1876) երկհատոր չքնաղ գործը:

Ներածութեան մէջ (էջ 17 — 18 ծան.)
մատնանշած էինք թէ Թ. 10 Վասն դարի-
ստութեան տաղն ունի նմանութիւններ
«Վայրի հառաւի մի եւ մը բռնած ու բերած»,
եւ «Հոգի միասեր դարիս», տաղերու հետ,
որոնց հասարակաց աղբիւրը դժուարին է
ցոյց տալ: Առ այս պէտք է յաւելուլ այժմ,
թէ Թ. 10 տաղը ունի նաեւ նոր խմբագրու-
թիւն մը Տէր Մելքիսեդէկ անուն տաղա-
սացի մը ձեռք մեր Թ. 466, թղ. 291ա
Չեռագրին մէջ, որ դժբախտաբար սակայն
շատ վատ օրինակ է ու թերի ունի վերջա-
ւորութիւնը. այս տեղ կը հրատարակեմ
տաղս ալ իբրեւ Յառեղոսած ըստ բաղձա-
նաց Մեծ. Սորայր Բիւզանդացւոյ, որ բարե-

կամարքար ուշադրութեանս յանձնեց զայս
(Թոռոյթ 29 Հոկտ.) : Տէր Մելքիսեդեկ ընդ-
լայնած է Չաքարիայի միտքը՝ օգտուելով
նաև Մ. Մաղաշի՝ «Ղարիպի կեանքն է լալի»,
և նուսողէն, ոսկից քառականտողեր ալ կան
(Տիկուն. հրտ. Կոստանեանցի, էջ 37—38) :

Եթէ պարագայք ներեն, մտադիր
ենք հետզհետէ ի լոյս ընծայել նաև Չա-
քարիայի ժամանակակից միւս քանաստեղծ-
ներու մտերը մեր Չեռագրաց համաձայն :
Բաղձալի էր որ չկասէին ձեռնարկութեանս
մէջ արդէն յայտնի քանասէրք ալ, եւ օր
յառաջ յերեւան ելլէին Միջնադարեան
հայ քանաստեղծներու չքնատ ստեղծագոր-
ծութիւնք իրենց ամբողջութեան մէջ :

Վիկտուա, 24. Մայ. 1909 :

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉԸ

Յ Ա Ն Կ

	Էջ
ԱԶԴ	Ե - Է
ՅԱՆԿ	Թ - Ժ
ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ	1—24
1. Զաքարիայի ծնունդը, չայրենիքը	1—2
2. Կրթութիւնը առ ոտս Յովսէփ, Եսայի եւ Գրիգոր վարդապետաց	2—4
3. Գնունեաց եպիսկոպոսկը ձեռնադրուի: Գնունեաց սահմաները	4—5
4. Զաքարիա ի չոտմ եւ ի Կ. Պոլիս: Իր Յիշատակարանը վարուց Աղեքսանդրի կից: Աստուածատուր պատ- րիարքի Ռոմանաւոր խօսքերը առ Զա- քարիա	5—9
5. Զաքարիայի գրաւոր գործերը. Կա- լիսթենեայ Աղեքսանդրի վարուց նոր խմբագրութիւնը. Օրինակք Սոյյ եւ Կրաֆորդեան. Սոյյ Օրինակին Յիշա- տակարանը	9—14
6. Տաղերու թիւը	14—16
7. Ըննութիւն հարազատ եւ երկբայական տաղերու	16—18
8. Նկարագիր Զաքարիայի տաղերու	18—21
9. Չեռագիրք	21—24

Ժ

ԲՆԱԳԻՐՔ ՏԱՂԵՐՈՒ	25—60
1. Առաջին մարդոյն նմանիս	27—30
2. Ահա պայծառացաւ լոյս արեգական	30—37
3. Իսկ գարուն երբ քաղցրիկ հընչէ	37—39
4. Այսօր դառնայ արեւն ի խոյն	40—43
5. Զօրք անմարմոցն հիանալով	43—45
6. Ի մեղսամած մատանցս ընկաւ	46—47
7. Զվարագ ասեմ ըզբաղծալին	47—50
8. Զառածեալ մեղօք եղկելի	50—51
9. Ամէնօրհնեալ սըրբուհի	52—57
10. Ի քէն, Տէր, հայցեմ, չայր գըթական	58—60
ԿԱՓԱՅՔ	61—77
ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ. Տաղ դարիպուլթեան ի Տէր Մեւքիսեղեկէ	78—79
ԲԱՌԱՐԱՆ	81—86

U N I V E R S I T Y

Ն Ե Ր Ա Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Վեշտասաներորդ դարու հայ անծանօթ տաղասացներէն է Ջաքարիա, ծաղկած Աղթամարայ ջրաւէտ ամիանց վրայ, ուսած եւ ապրած բանաստեղծ շրջանակի մը մէջ: Իր կենսագրութենէն ունինք բարեբախտութեամբ բաւականաչափ կարեւոր գծեր:

1. Հայրենեօք էր Ջաքարիա Բզնունեաց ամիանց վրայ հաստատուած Խժիժ գիւղէն¹, եւ ասկէ առեալ կը կոչուի «խժըժեցի», բնակութեամբն թէ գրացիութեամբն յայտնի չէ, իր կենաց համար նշանակալից եղած է Վիմ անապատն ալ, եւ կը յորջորջուի երբեմն «լմեցի»²: Ջաքարիա տոհմով կ'իջնար Հայոց

¹ Հմմտ. վարը Թ. 1 տաղը: Խժիժ, այժմ Խժիժի կամ Խժիժի կոչուած, գիւղ մ'է, որ կը գտնուի «Վան-Տոսպ գաւառակի Թիմարայ մասին մէջ, Բզնունեաց ծովակի եզերքը, Ամկայ բերդին արեւելեան եւ Լմայ ջրհանի արեւմտեան կողմը: Ունի Ս. Ստեփանոս անուն եկեղեցի մը եւ 100էն աւելի տուն», ըստ Ս. Էփրէմեանի՝ Բնաշխարհիկ բառարան, Բ. 169: Կամ ըստ Գ. Շերեշեի՝ Սրբավայրեր, տեղագրութիւն Վասպուրականի-Վանայ նահանգի գլխաւոր եկեղեցեաց, վանօրէից եւ ուսումնարանաց, Տփղիս 1902, էջ 74, Կտուց կղզւոյ Ալիւր գիւղի շուրջն գտնուող 4 գիւղերէն մին է:

² Հմմտ. վարը Թ. 4 տաղը:

պատմութեան մէջ անուանի Պռօշեանց տոհմէն¹.
 եւ արեւնական կապ մ'ունեցած կը թուի ժԳ
 դարու բանաստեղծ Խաչատուր Կեչառուեցւոյ
 հետ²: Ծնունդն պէտք է զետեղել ժե դարու
 երկրորդ կիսուն հաւանականաբար: Ծնողաց
 անունները յայտնի չեն, բայց ունեցած է նաեւ
 եղբայրներ, զորոնք իւր մէկ յիշատակարանին
 մէջ յիշել կը խնդրէ:

2. Բարձրագոյն դաստիարակութիւնն եւ
 ուսումներն առած է առ ոտս Յովսէփի, Եսայի եւ
 Գրիգոր վարդապետաց:

Յովսէփի վարդապետ ապահովապէս այն
 Յիշատակագիրն է, որուն ձեռքէն գրուած կը
 յիշատակէ Հ. Պոտուրեան³ երկու յիշատակա-
 րան յամէ 1512 “ձեռամբ անիմաստ գրչի
 Յովսէփի”: Ասոր ձեռքէն է անշուշտ նաեւ այն

1 Այս եւ յաջորդ կենսագրական ծանօթութիւնքս
 մեծաւ մասամբ կը քաղենք Չաքարիայի յիշատակարան-
 ներէն, զորոնք ունինք Ստոյն Կալիսթենեայ Աղեքսանդրի
 վարուց երկու ինքնագիր Չեռագրաց մէջ: Հմմտ. այս մա-
 սին առ այժմ Հ. Յ. Տաշեան՝ Ուսումնասիրութիւնք Ստոյն-
 Կալիսթենեայ վարուց Աղեքսանդրի. Աիեննա 1892, էջ
 90 եւն:

2 Չեռ. Մատենագարանիս, Թ. 98, [Թղ. 74ա. (Հմմտ.
 Տաշեան՝ անդ, 125). “Որք լսէք զաղիողորմ բարառնու-
 թիւնս՝ զարմարող սորին յխաչատուր Կեչառեցի, է- է
 ոցին շարատիղէ Չաքարիայ էպիսկոպոս՝ գծողս եւ նկարողս
 Աղէկսանդր գրոցս յիշել է Տէր:”

Եւ այլուր նոյն Չեռագրին մէջ (անդ. [Թղ. 25բ).
 “Չվարդապետն աստուածազարդ, զԽաչատուրըն Կեչառեցի,
 'ւ ի շառաւիղէ նորին՝ Չաքարիայ ախմար Գընունցի,
 Բագում ջանիւ նորոգել զյիշատակ հարանցն իմ նախնի”:

3 ԲՁՄ. 1905, էջ 492:

փոքրիկ տաղն, զոր Կ. Կոստանեանց 1623ին գրուած Սաղմոսարանի մը մէջ գտած հրատարակած է¹: Վախճանած է Յովսէփ 1544ին մեծ սուգ թողուլ Չաքարիայի: Շատ անձուկ կապերով զօդուած կը թուի Չաքարիա իւր ուսուցչին հետ, իր մէկ ոտանաւորին մէջ կ'անուանէ զանի «վարդապետ սխրալի, Տէր Յովսէփ Աղթամարցի»: Առ սա ուղղուած կ'ենթագրեմ 1538ին յօրինուած «Զօրք անմարմնոցն» տաղը: Յովսէփ եղած է նաեւ աշակերտակից (կամ թերեւս վարդապետ իսկ), ինչպէս կ'երեւայ, Գրիգոր Ա. Աղթամարցւոյ, որ նուիրած է առ իւր սրտակիցն յամի 1524 տաղ մ'ալ սկզբնաւորութեամբս՝ «Գովեալ սուրբ հայր ոմն յարակայ»², որուն տներու սկզբնատառք կը յօդեն «ԳՐԻԳՈՐԻՍԷ», եւ վերջապէս «ՅՈՎՍԵՓԻՆ Է», շատ նման Չաքարիայի վերոյիշեալ տաղին, որ նմանութիւն մ'է լոկ ասոր:

Եսայի վարդապետի մասին տեղեկութիւն կը պակսի մեզի, իրեն համար օրինակած է Չաքարիա Հռոմ Աղեքսանդրի վարուց պատմութիւնն ընտիր գրչութեամբ³:

1 «Ի Յովսէփ վարդապետէ Աղթամարցւոյ ասացեալ երկու վեաս կայ ահագին» եւն սկզբնաւորութեամբ, ընդ ամէնն 8 տող. հրատ. Նոր Ժողովածու, Դ. Վաղարշապ. 1903, էջ 42:

2 Թ. 684, Թղ. 18ա—19ա Մատենադարանիս: Այլուստ անձանօթ է ցայսօր տաղս:

3 Հ. Աւելան՝ Այրարատ, 268, կ'իմանայ հոս զԵսայի Նշեցի, ոչ ուղղութեամբ, ինչպէս նկատած է եւ Հ. Տաշեան՝ անդ, էջ 90 եւ 126:

Գրիգոր Աղթամարցւոյ անձն դժուար է որոշել համանուն եւ ժամանակակից Գրիգորներու մէջ: Չաքարիայի օրով ժՁ դարու առաջին քառորդէն ծանօթ է ինձ երկու Գրիգոր՝ վարդապետ եւ աշակերտ, երկուքն ալ Աղթամարցի: Առաջինն ունի կից յորջորջանք մը՝ բաբունապետ, որ եթէ կաթողիկոսի հետ նոյնիմաստ է, Չաքարիա աշակերտած կ'ըլլայ Բաբունապետիս, եւ այս դէպքին հարկ կ'ըլլայ ուսումնասիրել եւ ճշգրտել Աղթամարայ երկու Գրիգորներուս կաթողիկոսութեան անորոշ տարիները, զոր այլուր կը թողունք ի գլուխ հանել:

Նկատելով որ Չաքարիա աշակերտած է Յովսէփ եւ Գրիգոր Աղթամարցիներու, կարելի է հետեւցընել թերեւս թէ եղած է երբեմն յԱղթամար:

3. Յայտնի չէ թէ ո՞ր տարին, Չաքարիա ձեռնադրուած է եպիսկոպոս «Ամենայն Գնունեաց»¹, ասկէ առեալ մերթ կ'անուանէ ինք

1 Գնունեաց գաւառն կը տարածուի Աւանայ հիւսիսային կողմն, ուր կը գտնուի Ամկայ բերդն, Բերկրի եւն: Ըստ Շէրենցի (անդ) կը համապատասխանէ այժմեան Թլմարայ գաւառի սահմաններուն: Չարմանալի է որ ցայսօր տանց քննութեան մնացած է Հայոց հին պատմութեան մէջ քաջածանօթ ազգիս գրաւած երկրին սահմանները: Անանուն Արծրունի (էջ 308) առաջին անգամ կը յիշէ Գնունեաց գաւառն Արճէշ քաղաքով (յամի 1041): Արդան Պատմիչ (էջ 77) գաւառիս մէջ կը գնէ նաեւ Աղիովիարը — «Առ սա (առ Աշոտ) բողոք կալեալ ազգին Գնունեաց՝ թափել զնոսա յԽամայեւացւոցն, որոյ երթեալ հազար արամբ յԱղիովիա գաւառ, եւ առ ինքն գումարեալ զամենայն ազգն ախիւն իւրեանց, տանի բնակեցուցանէ ի Տայս»: Ի՞նչ գարուն Առաքել Գաւրիթեցի պատմելով Սի-

զինք նաեւ «Գնունցի»։ Ինքն կ'ակնարկուի
 ապահովապէս յամի 1524 Մոկաց Առինչ
 գիւղն գրուած Աւետարանին մէջ «ի հայրա-
 պետութեան Տեառն Ներսէսի եւ յառաջնոր-
 դութեան Տեառն Զաքարիայի¹»։ Զ. Տաշեան
 (էջ 126) նկատելով Խ. Աեչառուեցւոյ ազգակ-
 ցութիւնը կը կարծէ. «Թերեւս նոյն իսկ այս
 Աեչառուաց վանաց առաջնորդ էր Խաչատրոյ
 շառաւիղէն Զաքարիա, որ եպիսկոպոս կը կոչէ
 ինք զինքը, եւ որուն ժամանակն որոշ չիմ
 կրնար գտնել»։ Ենթադրութիւնս սակայն որ եւ
 իցէ հիմ չունի. եւ Զ. Տաշեան կը գրէր
 տողերս, երբ անծանօթ էր իրեն Արաֆոր-
 դեան Չեռագիրն, որ իրաց ուրիշ մեկնութիւն
 տուաւ։

4. Երկար տարիներով բազմած չ'երեւար
 Զաքարիա աթոռոյն վրայ. շարժառիթն անմեկ-
 նելի՝ ձեռք առած է պանդխտութեան ցուպն
 եւ հեռացած հայրենիքէն։ Արդէն 1538ին
 թողուցած էր Գնունեաց սահմաններն, վասն

րուն վկային († 1655) նահատակութիւնն կը գրէ. «էր
 սա յաշխարհէն Ասապուրականի, ի գաւառէն Գնունեաց՝
 որ այժմ ասի Ամուկ, ի գեղջէն, որ կոչի Ալիւր» (Առա-
 քել, 542 = Հայոց Նոր վկաներ, 467)։ Ինձ ծանօթ են
 Գնունեաց եպիսկոպոսներէն յամի 510 Պաւղոս, որ դեռ
 555ին կենդանի էր (Գեղ. Թղ. 42, 74), յամի 645 Գունոյ
 ժողովոյն ներկայ էր Տէր Թէօդորոս (var. Թագէոս. Առ-
 նն+ Գունոյ Ժողովոյն. էջ 27), 726ին Մանազկերտի ժո-
 ղովին մէջ Յովհաննէս (Հանդ. Աճ. 1905, էջ 216)։ Անկէ
 մինչեւ Զաքարիա չի յիշուիր, որչափ մեզ մատչելի աղբերք
 կը ներեն։

¹ Հայտապատում, Գ. § 385, էջ 269։

զի այդ թուականին յօրինած «Ջօրք ան-
մարմնոց», ոտանաւորին մէջ իր մասին կը գրէ ի
միջի այլոց.

«Իիւսմամբ միտք իմ ի քեզ պարէ
Մոլորական եմ ի տանէ
Ջաքարիայէ սա գրեալ է
Ի թափառնիկ ոմն աղքատէ:»

Յամի 1544 կը գտնուէր Կ. Պոլիս ի Սու-
լիմանաստիւր, երբ պատրիարքութեան աթոռն կը
նստէր Աստուածատուր վարդապետ (1537—
1550): Թէ յառաջագոյն արդէն ծանօթ էր
Աստուածատրոյ, չենք գիտեր¹. Բայց հոս կը
բարեկամանայ սիրոյ սերտ կապերով. եւ անոր
խնդրանօք կ'օրինակէ Ստոյն Կալիսթենեայ Աղեք-
սանդրի վարուց օրինակ մը՝ ընտիր գրչութեամբ,
որ այժմ կը պահուի ի Մանչեստր John
Rylonds գրավաճառի քով: Ասոր վրայ կը
խօսինք վարը մանրամասնութեամբ: Մատենին
վերջն գրած է Յիշատակարան մը եւ ոտա-
նաւոր ընծայական մը. վերջինս յետոյ հրա-
տարակելու մտքով, կը բերենք հոս յիշատա-
կարանն ամբողջութեամբ²:

¹ Աստուածատուր, որ աչակերտն էր Դերջանցի
Մաղաքիա վարդապետին (Ընդ. Օր. 1903, էջ 83, մահուան
տարին կը դրուի 1555, կարդա՛ 1550), թերեւս հարազատ
եղբայրն իսկ ըլլայ Ջաքարիայի, եթէ յետագայ Յիշատա-
կարանին «եղբայր» պարզապէս մտերմութեան յայտարար
չէ: — 1523էն ծանօթ է Աստուածատուր Մեծոփեցի մը,
որուն խնդրանօք գրած է Գր. Աղթամարցի «Ծաղկունք
ասեն, հերիք արա» տաղն (Կոստանեանց՝ Գր. Աղթ.
48—53):

² Տաշեան՝ անդ 157 հրատարակած է արդէն Ս. Վ.
Պարոնեանի ընդօրինակութեան համաձայն, ուր սակայն

“Յիշատակիւն աշամ արտի .

Փանք ամենազաւր տէրութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերո : Որ ետ կարողութիւն տկարոգո՞ Չաքարիայ մեղապարտ եպիսկոպոսի , պիտակ անուն բանի խնդրողի . հասանել յաւարտ Պատմութեան աշխարհակալին Աղէկսանդրիս : Որ գրեցաւ ի խրնդրոյ բազմերջանիկ եւ յոքներանեան , շնորհազարդ եւ բանիբուն վարժապետի Տէր Աստուածատուր պատրիարգին . որ այժմ նստի յաթոռ հայրապետին Յոհաննու Ոսկէբերանին ի Աոստանդինուպաւլիսս մեծաշուք պատուով՝ ընկալեալ զիշխանութիւն ի սուրբ յԱրփիաւորչէն մերմէ : Որ ցանկացող եղեւ այսմ կտակի . ի վայելումն անձին իւրոյ՝ բարեսիրի : Եւ յետ աստեացս յիշատակ բարի յեկեղեցի . իւրն եւ ծնողաց իւրոց . հաւրն Եաղուպին . եւ մաւրն Մահապուպին . որոց Տէր Յիսուս Քրիստոս ողորմի . եւ վայելել տացէ զսա ընդ երկայն աւուրս Տէր Աստուածատուր քաւչապետին : Եւ ես թափուրս յամենայն բարեաց զՉաքարիայ մեղապարտ եպիսկոպոսս աշակերտ շնորհազարդ Գրիգորիս կաթողիկոսին . եւ Յովսէփ վարպետին . որ յայսմ ամի փոխեցաւ ի դասս անմահից . եւ եղեւ ինձ մեծ սուք : Եւ տեսի զփափաք եւ զսէրն Ֆրէրիս մերոյ՝ յանձն առի եւ Աստուծոյ աջողութեամբն կատարեցի . գրով եւ ծաղկեալ ոսկով . եւ երանգ երանգ գունով աւճտեցի սխրալիր եղբաւրս մեր Տէր Աստուածատուր պրէտիկոսին : Արդ որք հանդիպիք սմա տեսչութեամբ . եւ կամ աւգտութեամբ ինչ իւիք . յիշեցէք ի միտս բարիս եւ ի հայցուածս պատկանաւորս զՏէր Աստուածատուր տեսուչս : Եւ զիս զմեռեալս մեղաւք՝ զՉաքարիայ եպիսկոպոս

մտած է քանի մը անձնողութիւն , զոր ուղղեցինք Չեռապրին վրայէն , ըստ լուսանկարին , զոր հոգացած է Guppy գրաւաճառն : Չեռապրին մէջ կը գրաւէ ԹՂ . 1820-1820 էջերն :

գծող եւ ծաղկող այսմ տառիս: Գրեցաւ սա ի
 թվիս Հայոց . Զ . Ղ . Գ . (1544). ի Սուլի մանաս-
 տիրս¹ ի բռնակալութեան Սուլտան Սուլէմանին:
 Եւ դուք հանդիպողք սմա՝ աղաչեմ զձեզ որ չա-
 սէք բանս նախատանաց այլ մանաւանդ Աստուած
 ողորմի:»

Աստուածատուր պատրիարքն ալ փոխա-
 դարձաբար ի նշան գոհութեան կը նուիրէ
 Զաքարիայի անուան ոտանաւորս²:

Ի յԵրուսղէ ի Տէր Աստուածատուր զարդապետ:

Զատ եւ մաքուր յախտից մեղաց,
 Առաքինի եւ սրբբակեաց,
 Քարտուղարրտ գերազանց,
 5 Ակն իմաստից աղբիւր շնորհաց:
 Բամից ըստ յայսրմ սարասի,
 Ի Սանիրայ հոգւոյդ հոսի,
 Ահերմոնէ մարմնոյտ աճի,
 Յեռեալ ի քիմս հոմասեռի:
 10 Ի համասփիւռ ծաղիկ նրման
 Իմաստութեան տուն աւթարան,
 Նարդոյս քրքում ես սիրական,
 Պայծառ շուշան եւ պալասան:
 Հեզ եւ խոնարհ հրամանատար,
 15 Զհայցուածքս մեր յանձին կալար,
 Բազում ջանիւ աշխատեցար,
 Գրծագրեցեր մարգարտաշար:

¹ Չեռագրին մէջ գրուած էր «Սուլիման աստիրս»
 գիտմամբ՝ միացընելու արգելք ըլլալուն պատճառաւ նա-
 խորդ «Գրեցաւ» ի երկայնատուն Գը:

² Առաջին անգամ հոս ի լոյս կը տեսնէ ոտանաւորս
 Կրաֆորդեան Չեռագրէն ([ԹՂ. 183ա): Սկզբնատառք կը
 կապեն «ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ»: Օրինակն ունէր տող 19 «Ի
 գիրգս», եւ տող 20 «եղբար»:

Գու ի Տեառնէ առաքեցար
 Ի գիրքս յոլով աշխատեցար.
 20 Մի նեղանար սիրուն եղբար,
 Զմեզ միշտ յիշել տայ անդադար:
 Յորժամ շուես ի Ստրմպաւէս,
 Եւ հեռանաս յանարժանէս,
 Առ քեզ լիցի սա յիշատակ,
 25 ՅԱստուածատուր վարդապետէս:

Այս թուականէս յառաջ կամ յետոյ
 գացած է նաեւ շում «առ պապն Քռանկաց»,
 ուր գրած է «սրբագրեալ ի գրոց հնոց», Աղեք-
 սանդրի վարուց երկրորդ օրինակ մ'ալ «զար-
 դարած ոսկւով եւ տնօրինականով եւ ոտա-
 նաւորով», եւ բերած է «ի Հայս ի պարգեւս
 մեծ վարդապետին եւ քաջ վարդապետին իմոյ
 Եսայեայ»:

Ահա մեր բոլոր գիտցածը իր մասին: Մա-
 հուան թուականն եւ այլ պարագայք կը մնան
 հետեւաբար անստոյգ:

Անցնինք իր գրական գործոց:

* * *

5. Գնունեաց եպիսկոպոսիս գրաւոր աշխա-
 տութեանց վրայ խօսելու ժամանակ պէտք է
 ծանրանալ ամէնէն յառաջ Աղեքսանդրի վա-
 րուց խմբագրութեան վրայ: Այս մասին բաւա-
 կանաչափ ճառած է արդէն Հ. Տաշեան իւր
 մենագրութեան մէջ¹: Կարեւորներն կը քաղենք
 համառօտիւ:

¹ Ուսումնասիրութիւնք Ստոյն Կալիսթ. վարուց
 Աղեքսանդրի, էջ 85-136:

Ստոյն կալիսթենեայ Աղեքսանդրի վարուց
հին հայ թարգմանութիւնն ժԴ—ժԵ դարուն
նոր խմբագրութեան ենթարկուած է խաչատուր
կեչառուեցւոյ ձեռօք՝ «հիւսելով գրութեան
մէջ իւր քերթութիւններն եւ նման կտորներ»,
(էջ 95), զորոնք ապա ճոխացուցած են Գրի-
գորիս Աղթամարցի եւ մանաւանդ ասոր աշա-
կերտն Ջաքարիա այլեւայլ կաՓաներով :

Ջաքարիայի խմբագրութենէն երկու օրի-
նակ ունինք, մին է Հ. Տաշեանէ Սոյ օրինակ
կոչուածն¹, զոր ընդօրինակած է Ջաքարիա ի
Հռոմ, ինչպէս կը ծանուցանէ կարեւոր յիշա-
տակարանիս մէջ, զոր ի մէջ կը բերենք հոս² :

«Եւ արդ զայս այսպէս համեմատեալ՝ մի
ստգտանիմք յոմանց, զի զպատճառն վերագոյն
ճառեցաք. այլ ընթեռնելով զսա՝ յիշման արժանի
լիցի ի ձէնջ խաչատուր կեչառուցիս, ընդ նմին եւ
Ջաքարիա եպիսկոպոս գծողս եւ նկարողս, զի ի
յարմարումն սակաւ բանիցս եւ ի գրչութիւն
գրոցս հաւատով աշխատեցաք. նա զի հեթանո-
սական գրեալքն անմիաբան են եւ անվայելուչ՝
ի վերոյ շաղկապ բայիւք որակացեալ, եւ ի
ներքոյ լի սնոտի կարծիւք եւ խաբէութեամբ, որ-
պէս առ Գրասիրաւն Պտղոմէոսիւ անպատուեցաւ :
Իսկ զայս Պատմութիւնս աշխարհակալին Աղէկ-
սանդրու, զոր գրեցի իմով ձեռամբս ի մեծ քաղաքն
Հռոմ առ պապն Փռանկաց, ի յաթոռ նստեալ

¹ Մեր Մատենադարանի Թ. 98, որ Ս. Պետրոսեանի
ձեռօք բաղդատութիւն մ'է Սոյ օրինակին եւ Տպագրու-
թեան. հմմտ. Յուցակ, էջ 367—68 եւ Ս. կալիսթ. էջ
129—132 եւ 152—55 :

² Ձեռ. Մատենադարանիս Թ. 98, Վժղ. 75ա—բ. նոյնն
հրտ. եւ Տաշեան՝ անդ 88—89 :

Պետրոսի եւ Պաւղոսի առաքելոցն, սրբազրեալ ի գրոց հնոցն, սակս աւգտի, եւ զարդարեցի ոսկով եւ տնաւրինականով, եւ աւտանաւորով, ի փառս Փրկչին. եւ բերեալ ի Հայս պարգեւս մեծ վարդապետին եւ քաջ վարդապետին իմոյ Եսայեայ, եւ պարոն եղբարցն իմոց եւ հարցն Պաււշանց տոխմին. զի եւ սակս աւկտի ինձ եւ այլ համբակաց, որք կամին աւկտիլ յԱղէկսանդրէ. զի թէպէտ էր յընտիր եւ ի հին աւրինակէ, այլ անյարմար եւ շաղփաղփ. վասն որոյ զտեալ եւ քերեալ քերաւղաւրէն, արարի անսուտաւրինակ ճանապարհ. զի ի յընթեռնուլն իմասցին պրւէտիկոսքն, քարտուղարք, եւ ապայ իմասցին, զիմ աշխատանս ի սմայ, զոր լիապէս վաստակեցի:»

Այս տողերու համաձայն Զաքարիա իւր առջեւի բնագիրը՝ Խաչատրոյ եւ Գրիգոր Աղթամարցւոյ խմբագրութեամբ, «զարդարած է ոսկւով», այս է ոսկենկարներով, զոր միշտ պարծենալով կը յիշէ եւ այլուր. այսպէս «Զաքարէ եպիսկոպոս գծողս եւ նկարողս Աղեքսանդրի գրոց», «ի Զաքարիայ եպիսկոպոս նկարողէ», եւն: Բայց հոս պէտք է դիտել, որ, ինչպէս Հ. Տաշեան կը միտի կարծել (էջ 130) ամէն նկարազարդ օրինակք վարուց Աղեքսանդրի Զաքարիայի հետեւողութեամբ չեն. այսպէս Զաքարիայի ժամանակակից Յովասափ Սեբաստացի մի եւ նոյն ատեն (1535) օրինակած է նկարներով եւն կալիսթենէսի գործն¹, որ այժմ կը պահուի Բերլինի Մատենադարանը (Cod. Arm. 100):

¹ Զեռ. մասին տես Տաշեան՝ անդ, 165—166:

Երկրորդ զարդարած է «տնօրինականով», այսինքն տնօրինական ոտանաւորներով կամ կաֆաներով, զորոնք որոշելու համար Խաչատրոյ կամ Գրիգորի հատուածներէն երբեմն «ԶԲ», համառօտագրութիւնն կը դնէ քովը եւ երբեմն «Զաքարիա եպիսկոպոս», Բայց կան հատուածներ ալ որոնք թէեւ անանուն են, բայց իր գրիչը մատնանիշ կ'ընեն. 2. Տաշեան (անդ, էջ 132) նշանակած է այսպիսի քանի մը հատուած:

Այսպիսի անանուն հատուածներն ալ պատշաճ համարեցանք ստորեւ ի շարս Զաքարիայի հատուածներու զետեղել՝ ոչինչ հակառակ ապացոյց գտնելով Տաշեանի հաստատութեան դէմ: Մտադրութեան արժանի է հոս 2. Տաշեանի խօսքերս. «Ասոնցմէ դուրս թէ կան ուրիշ կտորներ Զաքարիայի՝ որոշ չենք կրնար ըսել: Ինչպէս նաեւ ոչ այն ամէնն՝ որ ձեռագրաց մէջ Զաքարիայի կը տրուի՝ պէտք է որ ապահովութեամբ վերջնոյս ըլլայ. նոյնպէս նաեւ կրնան շատ մ'այն անանուն կտորներու մէջ Զաքարիայի ըլլալ, ինչպէս արդէն քանի մ'այսպիսի կտորներ յիշեցինք» (էջ 132): Ի հարկէ հոս խօսքն մեր Թ. 98ի վրայ կարելի չէ տարածել, քանի որ նախագաղափարն ինքնին Զաքարիայի գրչէն է: Շատ աւելի դիւրին պիտի ըլլար այս կէտիս մէջ մէն մի հատուածներու հեղինակն ճշգրտել, եթէ ամբողջութեամբ մատչելի ըլլար մեզ երկրորդ Օրինակն Զաքարիայի ձեռքէն:

Այս օրինակն սեպհական էր ժամանակաւ անգղիական Lord Crawford and Balcarres գերդաստանի ընտանեկան մատենադարանին, եւ կը կրէր հայ գրչագրաց կարգին մէջ Թ. 3: «Մագաղաթեայ, բոլորգիր, 183 թղթով», Չեռագիրս հանգամանքով նման է Սոոյ օրինակին՝ նկարազարդ ոսկեխառն գոյներով եւ կեչառուեան օտանաւորներով: Գրոցս երրորդ թերթէն 8 թուղթ եւ իններորդէն 2 թուղթ պակաս է. ունի 119 նկար եւ աւելի քան 200 օտանաւոր. այսպէս կը նկարագրէր Ս. Ա. Պարոնեան յամի 1892 առ Հ. Տաշեան թղթին մէջ¹: Այժմ՝ կրաֆորդեան Մատենադարանն ստացած է հայերէն գրչագիրներով հանդերձ The John Rylands գրաւաճառանոցն ի Մանչեստր, որուն գրաւաճառն A. Guppy խնդրանօքս ի ձեռն Պրոֆ. կոնիքերի դրաւ տրամադրու թեանս ներքեւ կարեւոր յիշատակարաններու լուսանկարը: Չեռագիրը ծագած է ինքնին Չաքարիա եպիսկոպոսի ձեռքէն, եւ զուր է այս մասին Ա. Բասմաջեանի կասկածն² թէ «այլ ձեռաց արդիւնք է, եւ հետեւաբար կրաֆորդեան օրինակը Չաքարիայի իսկական ձեռագիրը չէ», (Տաշեան՝ անդ, 182—3):

Ստորեւ պիտի տանք Չաքարիայի Կաֆա-

¹ Մանրամասնու թիւնք Չեռ. մասին տե՛ս անդ, էջ 156—60:

² Հիմն, որուն վրայ յեցած է Բասմաջեան՝ է Չեռագրին «Սուլիման աստիր» ձեռն, որ, ինչպէս կանխեղինք ըսել, նպատակաւ տեղի ունեցած է, եւ ոչ տգիտու թեամբ:

ներու ամիոյի հրատարակութիւնը մեր 98 շաբաթըն հանելով:

* * *

6. Բաց ի կալիսթենեայ Աղեքսանդրի վարուց նոր խմբագրութենէն ունինք Չաքարիայէն նաեւ հարուստ թուով տաղեր: Երկու խմբի կրնանք բաժնել զասոնք. 1. Հարազատք եւ 2. Երկբայականք: Վասն զի մեզ ծանօթ են «Չաքարիա եպիսկոպոսի» ընծայուած 14 տաղ, որոնց սակայն մէկ տաղասացի վերաբերիլն դժուարին է հաստատել: Ասոնք են.

Ա. ՀԱՐԱԶԱՏԻ.

1. Տաղ ի խժըժեցւոյ Չաքարիա եպիսկոպոսէ ամենայն Գնունեաց:

«Առաջին մարդոյն նմանիս...»

2. Տաղ վարդին եւ Բլբուլին ի Չաքարիա եպիսկոպոսէ Գնունցւոյ:

«Ահա պայծառացաւ լոյսն արեգական...»

3. Տաղ վարդին եւ Բլբուլին ըստ անուան երգողին ի Չաքարիա եպիսկոպոսէ:

«Իսկ գարուն երբ քաղցրիկ հնչէ...»

4. Տաղ վարդին եւ Բլբուլին ի Չաքարիա եպիսկոպոսէ:

«Այսօր դառնայ արեւն ի խոյն...»

5. Տաղ ըստ անուան երգողին ի Չաքարիա եպիսկոպոսէ. Գովասանութիւն ումեմն վարդապետի:

“ Զօրք անմարմնոցն հիանալով: ”

6. Ընծայական առ Աստուածատուր պատրիարք “ ի գծողէ Չաքարիայէ ”:

“ Ի մեղսամած մատանցս ընկալ... ”

Բ. ԵՐԿԻԱՅԱԿԱՆՔ.

7. Տաղ վարագայ Խաչին ի Չաքարիայէ վարագեցւոյ ասացեալ:

“ Զվարագ ասեմ զբաղձալին... ”

8. Տաղ ողորմուկ:

“ Զառածեալ մեղօք եղկելի... ”

9. Տաղ ի սուրբ Կոյսն Մարիամ:

“ Ամենօրհնեալ սրբուհի,
դուստրը Դաւթի արքայի: ”

10. Տաղ վասն Ղարիպութեան:

“ Ի քէն Տէր հայցեմ, Հայր գթական: ”

11. “ Անեղ լոյս ընդ Հօր Արդին,
Որ կազմեաց պատկեր նախնին: ”

12. “ Տունկ ես ամենայն ծաղկանց,
Ընտրեալ ի բազում ականց... ”

13. “Օրհնեալ ես միշտ ի յէութեան,
Անճառ շնորհօք իմաստութեան:”

14. “Տարփամ ի լեառըն բաղձական,
Առ խորանին քում սրբութեան:”

7. Ցանկիս առաջին թ. 1—5 տաղերն ա-
ներկբայ հարազատ կը համարինք Գնունցւոյ:
Հիմ ունինք առ այս մեր թ. 684 շեռագիրն, ուր
առաջին 5 տաղերն իբրեւ միեւնոյն հեղինակի
գործ միահետ կը յաջորդեն: Ասոր հետ կը հաշ-
տուին նաեւ լեզուի եւ ոճի նոյնութիւնք: Թ. 2ը՝
Հայերգ, էջ 86, կ'ընծայուի “Խաչատուր եպիս-
կոպոսի ամենայն Գնունեաց”. մեզի անյայտ է
Տէվկանցի հոս օգտուած աղբեր արժէքն, մեր
օրինակն սակայն կը բառնայ ամէն տարակոյս:
Վեցերորդը նոյնպէս կասկած չի վերցըններ, կրե-
լով վրան բացայայտ հեղինակին կնիքը: Գժուա-
րութիւնք կը բարդուին ամենայն սաստկութեամբ
թ. 7—14 տաղերու վրայ:

Թ. 7. կ'ընծայուի Չաքարիա Վարագե-
ցւոյ, որ հաւանականաբար ժէ դարու համա-
նուն առաջնորդն է Վարագայ, որ ապա Կ. Պոլսոյ
պատրիարք ալ եղաւ (1628—1633)¹, եթէ
Չեռագիրք մասնաւոր դժուարութիւն չյարուցա-
նեն առ այս: Ինձ ծանօթ երկու Չեռագիրք ժէ—
ժԸ դարերէ են: Գնուեաց եպիսկոպոսն ալ սակայն
Վարագէն շատ հեռու չէ ապրած, եւ կրնար,

¹ Առ. Գաւրիժ. 241. “Եւ էր Չաքարիա վարդա-
պետս յերկրէն Վասպուրականի”: Հ. Գ. Գալէֆեարեան՝
Սարգիս Արքեպ. Սարաֆեան, Վիեննա 1908, էջ 344—345:

ինչպէս Գնունցի, Խժըժեցի, Լճեցի, Կոչուած է, նաեւ Արարացեցի անուանուիլ:

Հայերգ, էջ ժԱ, կը յիշէ Ա. Ա. Տէվկանց իբրեւ երգիչ «Զաքարիա Կաթ. Սսոյ Զուղայեցի», որով ապահովապէս կ'անարկուի Ազարիա Կաթ. (+ 1602), որուն ինձ ծանօթ երգերն «Ազարիա» կը կրեն վրանին: Թէ Թ. 8—14 տաղերու մէջ ինքն ալ ունի՝ հեղինակութիւն, որոշ բան մը չեմ կրնար ըսել:

Կայ երգիչ մ'ալ Զաքարիա Ագուլեցի որուն անունը գիտեմ միայն Տ. Ա. Պալեանի տողերէս¹. «Զաքարիա Ագուլեցի. Ժէ. դար: Ասոր մասին առ այժմ կենսագրական ծանօթութիւններ կը պակսին մեզի: Զաքարիա երգած է շատ մը տաղեր ու երգեր: Իր երգած տաղերէն օրինակ մը անցած ըլլալով մեր ձեռքը, կը դնենք այս տեղ», հրատարակածն է Թ. 8. «Զառածեալ մեղօք եղկելի» տաղն, որ մեր երկու Չեռագիրներու մէջ լոկ «Զաքարիա», յորջորջումն կը կրէ: Չունենալով ըստ այսմ որոշ ապացոյց, կը հրատարակեմ իբրեւ երկբայական ստորեւ ի շարս Գնունցւոյ տաղերու: Միւսներէն Թ. 10 շատ հաւանական կը թուի ինձ ընծայել Գնունցւոյ, նկատելով որ երգիչն «ղարիպ», կ'անուանէ ինք զինք², բան մը, զոր Զաքարիա ար-

¹ Բիւրակն, 1897: էջ 738—39:

² Կոստանեանց այս տաղին քով կը ծանօթագրէ. «Այս տաղի մէջ արձածուած են զգացմունքներ այնպիսի խօսքերով, որ կրկնուում են «Ասորի հաւուկ մի եմ բռնած ու բերած ժողովրդական երգի մէջ» (էջ 46): Այս երգն

ցիչ Գրիգոր Աթողիկոս Աղթամարցւոյ բանաստեղծութիւններէ, զորոնք սիրած է, ամփոփած է ի մի, յաճախ կարգացած եւ հետեւած: Այսպէս «Ահա պայծառացաւ լոյսն արգական», տաղն նմանութիւն մ'է Աղթամարցւոյ «Յետ գնալոյ վարդին», բանաստեղծութեան, մանր համեմատութիւնքն թողլով այլոց, կը մատնանշեմ հոս պարզապէս այս տունը.

Զաքարիա .

Գրիգոր .

Տիրես ամենայն ծաղկանցըն
բոլոր,

Օճաղկանցըն հաւասար
գլուխըն դու ես,

Բազմիս ի գահոյս որպէս
թագաւոր,

Որպէս զարքայ եւ տէր
ամենու տիրես,

Արա զիս արժանի քեզ ծա-
ռայ զինուոր .

Գունովըդ վայելուչ հասով
անոյշ ես .

Որ ես եմ գեղեցիկ թըռ-
չուն թեւաւոր :

Համէն առաւաւտու քան
զարեւ փայլես :

Աւելի մեծ է նմանողութիւնը Զաքարիայի «Զօրք անմարմնոց հիանալով», եւ Գրիգորի «Գովեալ սուրբ հայր ոմն յարակայ», ցայժմ անծանօթ տաղերու մէջ. Զաքարիայինը ուրիշ բառերով շրջումն է միայն Գրիգորի տաղին. օրինակի համար այս տունը .

Զաքարիա .

Գրիգոր .

Նուաղեալ սիրտ իմ յոյժ
տոչորի,

Սուրբ եւ մաքուր հայր
պատուական

Խանդաղակաթ առ քեզ
լինի,

Ազգի պարծանք եւ աննը-
ման

Սիրով կապեալ ընդ քեզ
կապի,

Յոյժ փափաքիմ քո սուրբ
տեսլեան .

Ի՛ այլ ի քեզէ ոչ բաժանի: Քո անառակ որդիս անբան: Ի իւսմամբ միտք իմ ի քեզ Երգեմ ձայնիւս նուաղէ, պարէ,
 Մոլորական իմ ի տանէ, Մոլորական եմ ի տանէ,
 Զաքարիայէ սա գրեալ է, Գրիգորիսէ սա գրեալ է,
 Ի թափառնիկ ոմն աղքատէ: Ի թափառնիկ ոմն աղքատէ:

Այս ամէն հետեւողութիւններով հանդերձ Զաքարիա ունի ինքնուրոյն ոճ մը, ոչինչ նուազ ողորկ եւ գրաւիչ քան ժամանակակիցները: Իր տաղերու մէջ եթէ թերութիւն մը զգալի է, այն կը կայանայ մասնաւորապէս մտաց ընդհանրութիւններէ արտայայտութեանց մէջ. թերութիւն մը, որ հասարակ է ընդհանրապէս ամէն միջնադարեան բանաստեղծներու, որուն պատճառն պէտք է համարիլ տներու սկզբնատառերու եւ երբեմն վերջատառերու մէջ կապուելու մոլութիւնը: Զաքարիայի բոլոր տաղերն գրեթէ այսպէս արուեստակեալ են. առաջին, երկրորդ, չորրորդ եւ իններորդ տաղերու տնատառերու մէջ ջանացած է դասաւորել այբուբէնը: Երրորդի մէջ յօդել ‘Ի ԶԱՔԱՐԻԱՅԷ,,’ տասներորդին մէջ ‘Ի ՂԱՐԻՊ ԶԱՔԱՐԷ,,’ իսկ հինգերորդին սկզբնատառերն կը կապեն ‘ԶԱՔԱՐԻԱՅ ՆԸԻԱՍՏԷ,,’ վարջատառերն ‘ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ Է,,’:

Մենք ստորեւ հրատարակել փորձելով Միջնադարեան Հայ բանաստեղծիս մտաց արտադրութիւնքն առաջին անգամ, վստահ ենք թէ գրգիռ մ’ընծայած պիտի ըլլանք այլոց բանաստեղծիս այլ անծանօթներն ալ ի լոյս հանելու,

ըլլայ գրչագրաց յիշատակարաններ իր ձեռքէն,
որոնք իր կենսագրութիւնը կրնան լուսաւորել,
ըլլայ նորանոր տաղեր, որոնք իր մտաց կորովու-
թիւնն աւելի կրնան բարձրացընել:

* * *

Գ. Յետագայ հրատարակութեան ժամանակ
երկու շեռագիր գլխաւորաբար ունէինք աչաց
առջեւ: Առաջին 5 տաղերու համար բնագիր առած
ենք Մատենադարանիս Թ. 684 շեռագիրն: Կա-
րեւոր շեռագրիս նկարագրութիւնն կու տանք
հոս համառօտիւ:

Թուղթք՝ 83: — Մեծութիւն՝ 11×8
սմ.: — Գրութիւն միասիւն 7×5 սմ.: —
Տողք՝ 17: — Թերթք՝ այժմ Ա — Ը: — Նիւթ
թուղթ հաստ եւ ողորկեալ, դեղնագոյն: —
Կազմ՝ հին կաշեկազմ: — Հանգամանք՝ լաւ-
եղերքներն կան այլ եւ այլ ձաբռտութներ,
պատռած ինկած են այժմ այլ եւ այլ թղթեր
(Գ. թերթէն 2. Դ. թերթէն 4. Ե. թերթէն
4. Զ. թերթէն 1 եւ Ը. թերթէն 2. Թղ. 25
կիսով պատռած է: — Գիր՝ բոլորգիր
փոքր, հաստ եւ կանոնաւոր: — Զարդագիրք՝
գրեթէ ամէն ոտանաւորի սկիզբը: — Խորա-
վիրք՝ սեւագեղ եւ մանր բոլորգիր. տնատառք
կարմրագիր: Լուսանցքն բաժնուած է ներսէն
երկու նեղ եւ դրսէն երկու լայն կարմրագծե-
րով: — Ժամանակ՝ ԺԶ դար, յետ 1540
տարւոյ: — Գրիչ եւ ծաղկող՝ ապահովապէս

Զաքարիա եպիսկոպոս Գնունեաց: — Տեղի եւ
 Տէր անյայտ: — Յիշատակագրութիւնք մի-
 այն թղ. 26բ. “Երբ զայս տաղս ասես, զանար-
 ժանս յիշես, երբ որ չի յիշես նա իսկի չասես,
 տես եւ թղ. 17ա, 47ա, 53ա: — Տեղեկու-
 թիւնք՝ կողի ներսը կը գրուի. “Առաքեցաւ
 փոքր ձեռագիրս ի Հ. Մատթէոսէ Հաճեան.
 Խոտորջուր գտաւ ձեռագիրս ի Խնդաձոր, ի
 թաղն Քիշմիշին, ի տան Աիլանեան Քերովբէ ա-
 ղայի, որ ետ ինձ զայս ի պարգեւ. 1904,
 Զ. 25,,: — Չեռագիրս Տաղարան մ’է,
 ուր կը բովանդակուին. թղ. 2ա—42բ.
 Գր. Աղթամարցւոյ տաղերը, թղ. 43ա—բ.
 Յովհ. Թլկուրանցւոյ “Է մահ քանի զքեզ
 յիշեմ,, տաղի մէկ մասը: թղ. 44բ—46ա
 Խ. Աեչառուեցւոյ “Թէ մարդ ես,, տաղն
 յարկակիցներով: թղ. 47ա—61բ. Զաքա-
 րիայի 5 տաղերը. եւ 64բ—74բ Արա-
 պետ Աարդապետի “Արարածոց տաղը,, յո-
 թինուած 1540ին: թղ. 75ա—83բ օտար
 նորագոյն ձեռքէ նոտրագիր մաս մը օրհնու-
 թենագրէ մը:

Գրիչն համարեցանք ժ.Ձ դարու բանա-
 ստեղծն Զաքարիա: Առ այս յօժարեցուց զմեզ
 նախ Չեռագրին բովանդակութիւնը, որ ինչպէս
 կը տեսնուի ժ.Ձ դարու (—1540) հեղինակաց
 երգերն ունի միայն: Այսու կ’ունենանք մեզի ter-
 minus post quam 1540 թուականը: Ժա-
 մանակ մը, որ քաջ կը պատշաճի նաեւ Զաքա-
 րիայի: Երկրորդ հիմ ունէինք Զաքարիա համա-

բելու գրիչ ձեռագրիս՝ այն մեծ նմանութիւնն, որ կայ Արաֆորդեան եւ այս ձեռագիրներու գրերու մէջ: Ըստ ամենայնի մէկ գրիչ եւ մէկ նկարագիր կը մատնանշեն երկու ձեռագրացս ալ գրութիւնք. այս տարբերութեամբ միայն, որ Արաֆորդեան Ձեռագիրն աւելի մեծ բոլորգրով գրուած է քան մեր Թ. 684ը (Արաֆորդեան Ձեռագրին մեծութիւնն է 20.5×15.5 cm):

Երկրորդ Ձեռագիր մ'ալ ունէինք աչաց առջեւ Մատենադարանիս Թ. 663 Տաղարանը, որուն նկարագրութիւնն է.

Թուղթը՝ այժմ 100: — Մեծութիւն՝ 15×10.5 սմ.: — Գրութիւն՝ միասիւն 10×6 սմ.: — Տողը՝ 15: — Թերթը՝ այժմ ԺԲ: — Նիւթ՝ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ, դեղնագոյն: — Կազմ՝ շատ հին, ինկած են այժմ կողերը: — Հանգամանք՝ շատ խեղճ, քայքայուած, բաժնուած եւ ինկած են շատ թերթեր եւ թղթեր: — Գիր՝ նոսր: — Զարդագիրք՝ ամէն ոտանաւորի սկիզբը: — Խորագիրք՝ Աարմրագիր. տնատառք են կարմիր եւ մանուշակ գրերով: — Ժամանակ՝ անյայտ, ԺԷ—ԺԸ դար հաւանականաբար: — Գրիչն Յովհաննէս (Թղ. 86բ): Ստացիչն՝ Աստուածատուր (Թղ. 67բ): — Տեղի՝ անյայտ: — Արքովանդակէ գլխաւորաբար Գրիգոր Աղթամարցւոյ տաղերը:

Բացի այս երկու տաղարաններէն դորձածած ենք նաեւ Մատենադարանիս Թ. 405 եւ Թ. 577

Տաղարանները: Առաջինը յայտնի է արդէն Տաղեանի Յուլիանէն (էջ 856—57). երկրորդն ընդօրինակուած է Մկրտիչ Ոսկանեանէ յԱժդարխան յամի 1742: — «Տաղն վասն Ղարիպուժեան, համեմատած ենք կերլա Հայաքաղաքի ԽԳ. ա. տաղարանին հետ, որ օրինակուած է 1605ին Յակոբ Թոխաթեցւոյ ձեռք ի Զամօսցա:

Կաժաներու հրատարակութիւնն եղած է ըստ Թ. 98 շեռագրին:

Տ Ա Ղ Ք

Ք Ա Ք Ա Ք Ք Ա Գ Ա Ռ Ի Ա Ա Ա

Ե Պ Ի Ս Կ Ո Պ Ո Ս Ի

1.

Տ Ա Ղ Ի Խ Ժ Ը Ժ Յ Ի Ո Յ

Ջ Ա Բ Ը Բ Ի Ը Ե Պ Ի Ս Կ Ո Պ Ո Ս Է Ը Մ Ե Ն Ը Յ Ն

Գ Ն Ո Ի Ն Ե Ը Յ

Առաջին մարդոյն նմանիս,
 5 զոր ստեղծեաց Հայրն անեղական:
 Բանքն ծոցածին անճառ,
 զնայ արար պատկեր տիրական:

Գեղեցիկ ես քան ըզնա,
 զոր շինեաց աջըն Հայրական:
 10 Դու չես հողեղէն դարմէ,
 'ւ ի լուսոյն ես արփիական:

Երկնից բանակքն անմահից,
 ըզպատկերըն քո հիանան:
 15 Զքեզ իւղ մեծագին ասեմ,
 որ խորհուրդ ես արքայական:

1 Բնագիրը ընդհանուր է նաև Մատենադարանի Թ. 684, Բ. 47^ա - 49^բ Չեռագիրը (= A.). համեմատած է նաև Ա. Վ. Տեղեկի հրատարակած Ռեմոն հեթ (= H. րեմոնյեթ, էջ 78 - 81): ՀՏԴ. Հանդ. ԱՏ. էջ 238:

Խորհրդի A. «նի «Այլ տաղ ի խժըժցոյ Չաքարայ եպիսկոպոսէ ամենայն Գնունեաց», H. «Այլ տաղ Չաքարեայ Գնունեաց եպիսկոպոսէ»:

4. H. մարդոյ նմանես: — 6. H. բանին: — 7. H. զնայ: — 11. H. չե՛ս 'ւ: — 12. H. բանակ անմահին: — 13. H. ընդ պատկերըն: — 14. H. իւղ:

Էգեմարուխ աղբեր,
արարածք ի քէն զովանան:

Ընդրեալդ ի գաւրաց վերնոց,
գովելի ես սրգւոց մարդկան:

20 Թագ զարմանալի կազմիս,
յարքայից գրլուխըս նըշան:

Ժողովին ծաղկունք լերանցդ,
եւ տեսնին գքոյ գեղտ աննըման:

25 Իբր ըզթագաւոր բազմիս,
Հոտ առնուս դու անմահութեան:

Լոյս վառիս ի գիշերի,
հալածես զխաւարս հեռական:

30 Խոհեմ իմաստուն զինուոր,
սարսափին զաւրքն ի քէն դողան:

Յառ յեգեմական դրախտէն,
միշտ կանաչ եւ անթափական:

35 Կենաց պրտուղ ի լուսոյ,
անթարշամ եւ անապական:

Հոտ անուշ ի քէն բուրէ,
փարատէ զցաւս մարդկան:

Չայն քո տատրակի սիրուն,
ողջախոհ մըտաւք մաքրական:

Ղամբար աստրղ լուսաւոր,
ելանես ի յառաւաւտեան:

40 Ճմլեալ խաղող ի յորթոյ,
քաղցրահամ բաժակ բերկրութեան:

16. Կ. Էգեմարուխ աղբեր: — 18. Կ. զորաց. —
19. Ա. սրգոց: — 23. Կ. տեսնեն... գեղդ: — 26. Կ
առնես: — 28. ԱԿ. զինուոր: — 32. Կ. պտուղն: —
40. Կ. յորթոյն: — 41. Ա. քաղցրայհամ:

**Մաքուր մարգարիտ մարմնով ,
վարսաւոր սրովբէանրման :**

45 **Յարմատոց ի տունկ փըշոց ,
վարդ փթթեալ արմաւ եւ շուշան ,
Նոր ծաղիկ ի գնացրս ջուրց ,
Հոտ բուրէ ի քիմըս մարդկան :**

50 **Շաղ առնուս յառաւաւտէ ,
ով տեսնի ըզքեզ հիանան :
Ոսկի խընծոր ցանկալի ,
յեռեալ ես ընդ սարդիական :**

55 **Չքնաղ վայելուչ գունով ,
երփնազարդ որպէս ծիածան :
Պատկեր նրման հրեշտակի ,
սոսկալի եւ յոյժ հրաշագան :**

**Ջուր մանրածաւալ գնացիւք ,
ելանես ի յոսկի ական :
Ռահ գասուց հրեղինացն ,
պահէ զքեզ զաւրքն անմարմնական :**

60 **Սոսկալի զըմուռ եւ խունկ ,
դու աւծումն ես անապական :
Վայելուչ անգին հանդերձ ,
եւ ըզգեստ թագաւորական :**

65 **Տաղիք երգս դրուատեցից ,
զքեզ գովեմ քաղցրիկ ձայնական :
Բոտեալ ծարաւիմ հոգւով ,
նրւաղիմ առ քոյդ տեսութեան :**

43. A. սրովբէայնման : — 45. A. վարթ : H. չի+ եւ :
— 49. H. տեսնէ : — 50. H. խնծոր : — 53. A. երբնազարդ :
— 56. A. մանրայծաւալ : H. մաքուր ծաւալ : — 58. H.
գասուցն հրեղինաց : — 59. H. պահ : — 64. A. դրւա-
տեցից : H. դրուատից : — 65. H. գովեն : — 66. A. հոգով :

Յաւաւք եմ վիրաւորեալ,
սպասեմ ես առողջութեան:

70

Իիւսեա զիս ի քեզ սիրով,
բըժըշկեա յախտէս զազրական:

Փութամ հետեւիլ վարուցդ,
որ ամբիժ ես անապական:

75

Քոյ արարողին երգեմք
զաւրհնութիւնս միշտ եւ յաւիտեան:

Ձ.

ՏԱՂ ՎԱՐԴԻՆ ԵՒ ԲԼԲՈՒԼԻՆ

Ի ԶԱՌԱՐԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԳՆՈՒՆՅԻՈՅ

Քանզի թշնամի սահ:

Ահա պայծառացաւ լոյսն արեգականն,
5 Այսաւր ելեալ ծագեաց յաշխարհս ամենայն,
Թռչունքըն մեզ բերեալ աւետիս զարնան,
Քաղցրիկ եղանակեն ըզերգս աւրհնութեան:

Բըղխէ երկիր ըզբոյսս, ծաղկաւք զարդարի,
Ոստունք եւ ճիւղք ծառոցն ամէն փըթըթի.

70. AH. *ւիւսեայ*: — 71. A. *բըժըշկեայ*: —
72. H. *հետեւել*:

Ձ. Բնագիր առնուած է Թ. 684. Թ. 49բ — 57ա
(= A.). համեմատուած է Տեւմտեցի հրատարակութեան հետ
(= H. 76. Հայերէ, էջ 86 — 91): Հ. հ. հ. Հ. հ. հ. Ա. հ. հ.
279 — 281:

Խորագիրն A. «...ի Չաքարա եպիսկոպոսէ
Գնունցո», H. «...ի Խաչատուր եպիսկոպոսէ Ամենայն
Գնունեաց»:

3. H. ըստ այս աստի: — 4. H. լոյս: — 5. H.
եւ ծագեաց յաշխարհ: — 8. A. ըզբուսս: H. բա՛ եր-
կիրս բուսօք...: — 9. A. ճուղք:

10 Ծաղկին ազգի ազգի, տան ծափըս ծափի.
Եւ գհոտն անուշ բուրեն ի քիմս ամենի:

Գայ բըլպուլն իջանէ ի մէջ բաղչենին,
Խընդրէր եւ որոնէր ըզիւր սիրելին.
Ետես որ էր ի քուն ի մէջ կոկոնին,
15 Սիրով քաղցրը խաւսէր զբանս ողորմագին:

Դու վարդ ես անթառամ ի դրախտն Ադենի
Մեծ թագաւոր եւ տէր ծաղկանցն ամենի.
Ի քո գունէտ ծաղկունքն ամէն զարդարի,
Եւ պայծառ գեղեցիկ փայլեն ի յերկրի:

20 Ես կու այրիմ ի քէն երբ լինիմ հեռի,
Եւ զաւրն ի բուն շրջիմ ողորմ ու լալի,
Ջար եւ Ֆիղան կանչեմ թռչնոցն ամենի,
Որ թէ շաքար տան ինձ, նայ սապր ու լեղի:

Ջարթիր, ով սիրելի, ի յառաւաւտին
25 Որ ես դու սարսափելի ահեղ տեսողին.
Շարժէ քաղցրիկ հողմով ըզթերթըտ քոյին,
Եւ զիս արժանացո տեսութեան նորին:

Էկեալ զումրին ասէ թռչնոց բըլբուլին,
Սիրով արեկ մտնունք մէջ կանաչ բաղչին.

10. H. ծաղիկք: — 11. H. ամէնի: — 12. H. գայր բըլբուլն իջանէր ի մէջ բաղչենին: — 13. A. ըզուր: — 14. H. ետես որ ի ներքոյ էին կոկոնին: — 15. H. քաղցրախօսէր: ողորմին:

17. H. ծաղկանց ամէնի: — 18. H. գունէդ: զարդարին: — 13. H. փայլին:

20. H. յերբ: — 22. H. ջան ու... ամէնի: — 23. H. նա:

25. H. ուր ես: — 26. H. ըզթերթդ: — 27. H. ընդի զիս: A. արժանացոյ:

28. A. «սիւ սիւտալ փնչե- րու 68 ընդի, եր-
կու ընդի ինչ ըլլալով (Թ. Ղ. 50 ք է է- 51 ք է փն-
րու): Թիւրքոյն ըրացոցած էն + Տեւիանցի օրինակէն: —
H. եկեալ:

30 Որ գան լերանց ծաղկունք մէջ վըրան զարնեն ,
Ուրախանան ընդ մեզ ի տեսըն վարդին :

Ըզտիւ եւ ըզգիշերն եմ ես անդադար ,
Զիմ սէրս ծանուցանեմ նորա հաւասար .
Որ գայ վարդըն սիրով առնէ ինձ դրար ,
35 Թէ չէ գընամ լինիմ ի յիրմէն բէզար :

Թռչունք հաւասար ինձ երանի տան ,
Թէ վարդն է գեղեցիկ եւ յոյժ պատուական .
Որ սիրով զարդարէ զծաղկունքն ամենայն ,
Զշաղն ի նմանէ առնուն եւ պայծառանան :

40 Ժողովեցան ծաղկունքն եւ սիրով եկին ,
Տեսին զշահ բլբուլն ի մէջ տերեւին .
Ամէնքըն խոնարհեալ երկիր պագեցին ,
Եւ զվարդն ընդ բլբուլին ձայնիւ գովեցին :

Իսկ բլբուլն ընդ ղումրին քաղցր եղանակէր ,
45 Տեսեալ զվարդն ուրախ եւ սիրտն ծափէր .
Գունովըն գեղեցիկ հոտովն անուշ էր ,
Որ զամենայն ծաղկունք ինքն զարդարէր :

Լսեմ ես զքոյ ձայնդ յերեկոյին ,
Չառնեմ դուր եւ դադար ի մէջ գիշերին ,
50 Ի քոյ բազում սիրոյն ես կու թառամիմ ,
Զշաղն ես չառնում նա ես թօթափիմ :

Խաղաղ ամպն ի վերուստ քաղցր ցօղէ քեզ ,
Եւ միշտ կանանչ պահէ անարատ ըզքեզ .
Դու գեղեցիկ լուսով հէնց աննրման ես ,
55 Որ յամէն առաւաւտու քան զարեւ ծագես :

Ժաղիկ անթառամ ծնեալ ծովային ,
Վառեալ ի գիշերի եւ բոյբոջածին .

Գու մաքուր պատկերով ես նրման լուսնին
Որ լինի բոլորեալ ի տասնուհինգին :

60 Կարմիր է քո շրթունքդ եւ միշտ ի վառ
Եւ ամենայն լեզու ճառել չըկարէ .
Կլափդ մուշկ ու ամբար անուշահոտ է ,
Եւ լեզուդ ի բերանդ Մըսրի շաքար է :

Հոտով ես դու անձառ պատկերդ է ի վառ ,
65 Գունով ես գեղեցիկ եւ լուսանկար .
Սիրով համբուրեցից իմ սրտով յօժար ,
Եւ ծըրարեմ զքեզ յիմ հոգիս հաւսար :

Չայնիւքս պաղատիմ առ սրբութիւնդ հեզ ,
Սիրով քաղցր խաւսիր , տուր պատասխան մեզ ,
70 Որ զիմ աղաչանս դու անտես չառնես ,
Եւ դառնացեալ ոգով ի քէն չի մերժես :

Ղաւղելով ըզքունն ի յաչացս հանի ,
Եւ ծարաւեալ անձինս զարտասուս արբի .
Ի քոյ բազում սիրոյտ զմարմինս մաշեցի ,
75 Լըցո՛ զկարաւտեալս ի քում սեղանի :

*վարդն խառսի ընդ թրքուղին եւ մխիթարե զնայ
պատասխանի տալով այսպէս :*

Ճարտար եւ իմաստուն քաջ արքայ լըռէ ,
Գու ես ինձ սիրելի ի բոլոր սրտէ ,

62. H. անուշահոտէ :

68—71. H. —նի .

“Չայնիւքս պաղատիմ առ սրբութիւնդ
Հեզ սիրով ու քաղցրախօսիր դու .
Տուր պատասխան մեզ չառնես անտես .
Եւ դառնացեալ ոգով ի քէն չմերժես ,” :

71. A. ոգով : — 73. H. արտասուեցի : — 74 :
H. ը—նի քոյ : A. սիրուտ . H. սիրոյդ : — 75. A. լըցո՛ .

76. H. խօսեցաւ ընդ բլպու լին եւ մխիթարեաց
զնա այսպէս :

80 Ի քոյ անչափ սիրոյտ իմ սիրտս ի վառ է
էն արարիչն Աստուած որ ծածկագէտն է :

Մաքուր եւ պատկերով գեղեցիկ թռչուն ,
Դու ես լեզուով լատիֆ եւ մրտաւք արթուն ,
Սիրուն քաղցրաբարբառ ի մէջ հաւերուն ,
85 եւ հանապազ նոցա ես ուրախութիւն :

Յառաջագոյն դու գաս եւ զիս հարցանես ,
Հըջիս ի մէջ բաղչին եւ զիս որոնես ,
Սիրով եւ քաղցրութեամբ զիս զարթուցանես ,
եւ ծաղկանցն ամենայնի պարծանք ցուցանես :

90 Նըստիր դու ի կառս իմ եւ բըլպուլ երգէ
Թող քոյ շիրին լեզուտ իսկի չըլուէ ,
Նուրբ եւ բարակ ձայնով դու ըզիս գովէ ,
Որպէս որ սրբութեանըտ քոյ վայելէ :

Շընորհքն աստուածային ի քեզ իջանէ ,
95 եւ աղբերս գետաւրէն ի քէնէ բըղխէ ,
Զպասքեալ ծարաւի սիրտս արբուցանէ ,
եւ տերեւապատ քողով ըզիս զարդարէ :

Որով եւ փափագիմ ըզքոյ գալդ առ իս ,
Վահեմ թէ հեռանաս զինչ լինիմ գերիս .

80. A. սիրուտ. H. սիրոյդ : — 81. A. ծածկայգէտն. H. որ ծածկագէտ է :

82. H. մաքուր պատկերով. եւ... : — 83. A. լեզուով : 84. H. սիրով : A. քաղցրայբարբառ :

87. H. շըջես : — 89. H. բարձանց :

90. H. բըլուլն : — 91. H. լեզուէդ... չի լուէ :
— 93. H. սրբութեանդ իսկ վայել է : A. վաելէ :

95. H. ի քեզնէ : — 97. H. գտերեւապատ :

98. H. շ-նի եւ : փափագիմ : գալդ իմ առ իս ,
— 99. H. հեռանամ :

100 Եթէ յանկարծ ի մէջ թրփիս երեւիս,
Նա բերկրեալ զուարճանայ իմ սիրտս եւ հոգիս:

Չրկայ քեզ աւրինակ յամէն կենդանի,
Տեւեամբբա գեղեցիկ եւ զարմանալի,
Յերբ որ ծով աչերբա քոյ կու թարթի,
105 Իսկ գողայ ամենայն յաւդուածս եւ սարսի:

Պարզ եւ մաքուր յրստակ զերթ հայելի ես,
Ուր զիմ գեղեցկութիւնս միշտ տեսանեմ ես.
Եւ քան զամէն ահունքրն պատուական ես,
Որպէս մեղու խորիսիս քաղցր եւ անուշ ես:

110 Չրբեղէն կամարն ես դու երկնային,
Եւ լուսեղէն կամարն հաստատեալ ի նմին.
Ժողովէ ամպրս թեթեւ, տուր անձրեւս անդին,
Եւ շինէ զմարգարիտն ի մէջ սաղաֆին:

Ռանկս որպէս ըզլալ սպիտակ ու կարմիր,
115 Եւ կատարեալ սիրով ի ներս մերձեցիր.
Եթէ խելք ու զաֆար ունիս նայ գիացիր,
Որ զիմ ծածուկ խորհուրդս զամէն յայտնեցիր:

*Գոհացաւ թշուառն ընդ պատասխանիս անրա,
բացեալ գրեւսն իոր սարհնեաց զնայ եւ սսե:*

120 Սիրով պատասխանեց բըլպուլըն վարդին
Աւրհնեմ ես անդադար ըզՏէրրն վերին,

100. A. յանգարծ: H. թրփին: — 101. շ-շի եւ:
— 104. A. յերփ: H. աչերդ: — 105. A. յաւդուածս:

107. H. յոր. H. որ: — 110. H. Չրբեղէն կամար:
— 111. H. կամար: — 111. H. ժողովիս յամպս: —
112. H. շինեա մարգարիտն:

116. H. խելք ու զաֆար ունիս նա: A. գեցիր:
— 117. H. որ իմ... խորհուրդ:

118—119. H. գոհացաւ ընդ պատասխանիս նորա
բացեալ զբերան: — 120. H. պատասխանեաց... ընդ
վարդին:

Որ լըցեր է զպատկերս քոյ լուսով ի լին ,
Եւ զարմանք է ցուցեր ամէն հողածնին :

Վարդ ես դու վայելուչ կանաչ տերեւով ,
125 Եւ լի իմաստութեամբ ես որպէս ըզծով ,
Գու բազում խաւսեցար քաղցրութեամբ սիրով ,
Եւ գովասանութեամբ առ իս նամակով :

Տիրես ամենայն ծաղկանցրն բոլոր ,
Բազմիս ի գահոյս որպէս թագաւոր ,
130 Արա զիս արժանի քեզ ծառայ զինուոր
Որ ես եմ գեղեցիկ թրուշուն թեւաւոր :

Բամբ թուշունք երկնիցրն քեզ հասրաթ է ,
Սիրով ինձ ասացին թէ զվարդըն գովէ ,
Եթէ մէկ պահ լըռես , նայ քեզ գունահ է ,
135 Որ հանապազ յառջեւդ քան զշահ ի վառ է :

Յայտէ լոյսըն թափանց ի քոյին թերթէ ,
Որպէս ըզճառագայթս ի յարեգակնէ ,
Եւ ըզնըշոյլ քոյ շողիտ ի սիրտս իմ ծագէ ,
Եւ կատարեալ սիրով ի քեզ հաստատէ :

140 Իիւղ ես մեծագին որպէս պալասան ,
Եւ խորհուրդ արքային , ո՛վ վարդ պատուական ,
Գու ես նոր առաւաւտ եւ գուշակ գարնան ,
Եւ խընդութիւն բերես ամենայն մարդկան :

122. Կ. զպատկերդ. — 123. Կ. ցուցեր: —
124. Կ. կանանչ: — 125. Կ. շուքի ես: — 127. Կ.
գովասանութիւն առնես: — 128. Կ. Տէր ես: —
129. Կ. բազմես: — 130. Ա. արայ. զինուոր: — 131. Կ.
որ ես դու...: — 133. Ա. զվարթն: — 134. Կ. նա:
— 135. Կ. առջեւդ: — 138. Կ. եւ ի նշոյլ: — 139.
Կ. շողիդ ի սիրտ իմ: — 140. Կ. իւղ ես: — 141.
Ա. վարթ պատուական:

Փարեմ ես հանապազ ըզվարդըն սիրով,
 145 եւ զարարիչն երկնից փառաւորելով,
 Որ պահէ ըզվարդն անթառամ դունով,
 եւ զարդարէ զնա կանաչ տերեւով:

Քոյ թագաւորին փառք անլըռելի,
 Որ ի մարդկանէ անտես ի յերկինս նըստի,
 150 Ինքն յամենայն լեզուէ աւրհնեալ եղիցի,
 եւ ի հրեղէն զաւրացն միշտ երկըրպագի:

Ատէ զայս աշխարհըս խեւ Գընունցի,
 Որ կու թափէ զմարդիկ քան զտերեւ ծառի,
 Գարձիր ի մեղաց ու գործէ բարի,
 155 Որ չի կըրես ամալթ ի կալն Ուռնայի:

Յ.

ՏԱՂ ՎԱՐԴԻՆ ԵՒ ԲԼԲՈՒԼԻՆ

ԸՍՏ ԱՆՈՒԱՆ ԵՐԳՈՂԻՆ Ի ԶԱՔԱՐԵԱՅ
 ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ

Իսկ գարուն երբ քաղցրիկ հընչէ,
 5 Նայ հաւ բըլպուլն եղանակէ,
 Եկեալ յայգին զվարդըն խընդրէ,
 'Ի ի մէջ բաղչին զնայ որոնէ:

144. H. փարիմ: A. զվարթն: H. հանապազ սիրով: — 146. A. զվարթն: — 147. H. կանանչ: — 148. H. է անլըռելի: — 150. A. լեզուէ: — 151. H. եւ հրեղէն զօրաց: — 152. H. Գնունեցի: — 154. H. եւ:

Յ. Բնագիրը առնուած է ի իմի շանթի օրինակն Մարտի-նարարանին. Թ. 684, Թ. 55—57: ՀմԳ. ՀմԳ. Աճ. 281—82:

Չեմ գրին միջ խորագիրը «նեք». «Գարձեալ տաղ վարդին եւ բլլին. ըստ անւան երգողին ի Զաքարեայ եպիսկոպոսէ»:

6, 13, 24, 28, 52 վարթ:

Զաւրն անդադար ի շուռ կու գայ,
 Շըրջի լերունքդ 'ւ յամէն սահրայ,
 10 Տեսնի զծաղկունքն 'ւ ուրախանայ,
 Եւ սիրով հարցանէ նոցա:

Այլ հաւ զումրին եկեալ առ նայ,
 Ասէ բըլպուլ վարդըն կու գայ.
 Գընայ կանչէ բաղչին վերայ,
 15 Մինչ որ զկանաչ փարդէն բանայ:

Ահայ գիշերն ինձ քուն չըգայ,
 Ֆըղան կանչեմ վարդին վերայ,
 Վահեմ ձայնէս իմ հեռանայ,
 Աղաղակեմ երբ լուսանայ:

20 Քաֆուր վարդն որ զայն լըսեց,
 Նայ ըզկանաչ փարդէն պատառեց,
 Ելաւ կարմիր վըրան փըռեց,
 Ու զշահ բըլպուլն ի ներս կոչեց:

Քաղցրիկ հողմըն շարժէ ըզթերթ քոյ,
 25 Ձիս արբուսցէ յանուշ հոտոյ,
 Չըհանգարտիմ ի քոյ սիրոյ,
 Բեր համբուրեմ ըզտիպըն քոյ:

Ասէ վարդըն ի բըլպուլն ուրախ,
 Գու արեկ յիմ վըրանս անախ.
 30 Ինձ սիրով ծառայեա մէկ պահ,
 Ձիս կու քաղեն տանին անշահ:

Արթուն կենամ ես վասըն քոյ,
 Երգեմ ձայնիւ զերգըս սիրոյ.
 Մերձ լինիմ քեզ համբուրելոյ,
 35 Նայ դուրանայ ցաւըս մարմընոյ:

Բոտեալ սիրով քոյ կու այրիմ,
 Ձի գքեզ տանին քաղուի շունչ իմ,
 Վահեմ թ'յանկարծակի մեռանիմ,
 կարաւտով ի քէն բաժանիմ:

40 Ի բաց թողում ըգքեզ գրնամ,
 Լոյսըս քաղուի գինչ հեռանամ,
 Գառնութեամբ կենաւք ի շուռ գամ,
 Եւ ի դէմ քոյ նըստեալ սղբամ:

Ի յիմ բաղչիցըս մի գրնար,
 45 Ով քաղցրաձայն մըրղիսահար,
 Երբ կու գրնաս զիս ի հետ տար,
 Իմ կարմիր վըրանիս համար:

Աղւոր ու թառ է գեղըն քոյ,
 Երթամ դիտեմ ըգպահըն քոյ.
 50 Ի տարին մէկ ամիսըն քոյ,
 Գամ իջանեմ ի բաղչէն քոյ:

Յորժամ որ վարդըն զայն լըսեց,
 Ուրախացաւ զբըլպուլն աւրհնեց.
 Ըզնայ ի Տէր Աստուած յանձնեց,
 55 Ողբով ի յիւրմէն բաժանեց:

Էլեալ բըլպուլն արտասուալի,
 Վարդին ասաց կաց կենդանի,
 Մինչ որ բաղչէս քոյ կանաչի,
 Փութով դառնամ, ով սիրելի:

37. 40. քաղուի: — 38. յանգարծակի:
 45. քաղցրայձայն: — 46. գրնայս: — 55. ի
 յուրմէն: — 56. արտասուալի:

4.

Տ Ա Ղ Վ Ա Ր Դ Ի Ն Ե Ի Բ Ը Լ Բ Ո Ւ Լ Ի Ն

Ի Զ Ա Ք Ա Ր Ի Ա Ե Պ Ի Ս Կ Ո Պ Ո Ս Է

Այսաւր դառնայ արեւն ի խոյն,
 Եւ մեզ բերէ պայծառ գարուն:
 5 Բուսնին ծաղկունքըն գոյնըզգոյն,
 Զմեզ արբուսցեն յանուշ հոտոյն:

Գան եւ թռչունքըն պար առնուն,
 Քաղցր եղանակըն հաւերուն:
 Դիլպար բըլպուլն հետ ծաղկընուն,
 10 Շատլըխ կէնէ ի վըայ վարդուն:

Եհարց բըլպուլն ի նոցանէ,
 Թէ ըզիմ վարդն ո՞վ կու գիտէ.
 Զի սէր նորա զիս կու այրէ,
 Ի աչս ի լալոյ ոչ գաղարէ:

15 Էլեալ ծաղկունքըն գընացին,
 Սալամ դուղայ տարան վարդին.
 Ըզբըլպուլի սէրն երգեցին,
 Զայնիւ քաղցրիկ ողորմագին:

4. Բնագիր «...» է Մարտիարարանի թ. 684,
 թ. ղ. 57—59 ք. Զեագիրն (= A.). համեմատաբար է
 թ. 663, թ. ղ. 16—18 ք. Զեագիրն հետ (= B.): Հմ. գ.
 Հմ. գ. Ա. 282—83:

Խորագիրն A. «...ի Զաքարայ եպիսկոպոսէ»,
 B. «Տաղ Զաքարեայ եպիսկոպոսին Լըմեցոյ ասացեալ
 անուշ»:

5. B. բուսանին ծաղկունք: A. ...ըսգուն: —

6. B. Սէլամ տուվա տանին վարդուն: A. հոտուն:

9. B. գիլպէր պիւլպիւլ: — 10. B. կանէ:

11. B. պիւլպիւլն: — 12. B. Թէ ըզզիմ: A.
 վարթն:

16. B. սէլամ տուղա: — 17. B. ըզպիւլպիւլի:

20 Թէ բըլպուլի սէրն հետ ինձ է,
Թող սակաւիկ մի համբերէ.
Ժուկս ելանելն իսկ պատեհ չէ,
'Ի իմ բաղչէս հաւասար փուշ է:

25 Իսկ ակն ունիմ նորա գալու,
Որ գայ ի յիմ բաղչէն իջնու,
Լըռէ ըզձայնն իւր ի լալոյ,
Քաղցրիկ երգէ զերգըս սիրու:

30 Խաղաղ շառնում ի գիշերին,
'Ի երթամ բերեմ ըզհաւ զումրին.
Ժափս հարկանեմ ի դէմ վարդին,
Սըրտաւքս յաւժար եւ լալագին:

Վանաչ բաղչէն քոյ վայելուչ,
Զիս մի խոցեր դու առանց սուչ.
Հաւ զումրին երեկ ի դրուց,
Յէ՞ր կու մերժես զիս յայլ հաւուց:

35 Զայն քոյ եղեւ ինձ լըսելի,
Այլ մի գընար յիսնէ հեռի.
Ղամբար վառեա ի գիշերի,
Ելեալ նըստիմ քոյ առաջի:

40 Ճուղըտ նըստիմ յերերմանի,
Քունս է հատեր ի գիշերի.
Մարմինս առ քեզ յոյժ ծարաւի,
Վասըն տեսլեան քոյ ցանկալի:

19. B. պիւլպիւլի: — 22. B. պաղչէս: — 23.
B. գալուն: — 24. B. պաղչէս:

25. B. լըռէ զձայն իւր ի լալու:

27. B. ի գիշերի: — 30. B. սըրտովս:

31. B. կանանչ պաղչէդ: — 33. B. եկաւ:

37. A. վառեայ: — 38. B. քո:

39. B. ճուղըդ: — 42. B. քո:

Յառաւաւտունն, երբ կու բացուի,
Գոյնն է պայծառ եւ գովելի.

45 **Ն**որ ձայն ածեմ քեզ սիրելի,
Սիրտ իմ սիրով քոյ ոչ յագի:

Շուռ արեկ ի բաղէս կանաչ,
Յիս մերձեցիր դու անամաչ.

50 **Ո**ւշիմ խոհեմ իմաստուն քաջ,
Առ իս մաւտեց, նըստիր ի յաջ:

Ձր քնաղ գունով ես միշտ ի վառ,
Ի ու ահաւոր ես ու անճառ.

Պատկերըն քոյ լուսանըկար,
Կըլուխ ծաղկանցն ես հաւասար:

55 **Զ**ուապ կու տայ ինքն յամէն դամ,
Յառաւաւտուն զփարդէս բանամ.

Ռահ սիրով ընդ քեզ կու գամ,
'՛ի այլ ի քեզնէ ոչ հեռանամ:

Սարսեմ եւ ես ի քէն գողամ,
60 **Ե**րբ որ շարժիս նայ հիանամ.

Վերայ վարդիտ ուրախանամ,
Առնում ի գրախտըն վերանամ:

Տուր ըզձայն քոյ ի գիշերիս,
Որ ծըրարեմ զքեզ ի յոգիս.

43. B. յառաւաւտունն: A. բացուի: — 44. A. գուննն. B. գոյնդ: — 46. B. սիրտս... քո: — 47. B. շուրջ արեկ ի պաղէս կանանչ: — 49. B. 'ւ իմաստունն: — 50. B. նըստիմ: A. ի յաչ:

52. B. ու պայծառ: — 53. B. քո: A. լուսայնկար:

55. B. կու տա... ժամ: — 56. B. զկանանջ փէրտէն յետ կու բանամ: — 57. B. հետ: — 60. B. նա: — 63. B. քո:

65 Բախացիր ի մէջ բաղչիս,
Եւ սրբութեամբ համբուրէ զիս:

Յաւ բըլպուլին փարատեցաւ,
Յորժամ զքաֆուր վարդըն տեսաւ.
Իիւսմամբ սիրով ծիծաղեցաւ,
70 Այլ տըրտմութեան հոգ չի տարաւ:

Փութով ի սէր քոյ ես եկի,
Զվարդն իմ պայծառ գունով տեսի.
Քոյ արարողն աւրհնաբանի,
Յերկրէ յերկինս անլըռելի:

75 Զաքարիա յիմար գերի,
Սէրըն փուշ է դառն ու լեղի.
Գու աստ արա թագբիր քեզի,
Որ անդ շըլնիս խեղճ ու լալի:

Ծ.

ՏԱՂ ԸՍՏ ԱՆՈՒԱՆ ԵՐԳՈՂԻՆ

Ի ԶԱՅԱՐԻԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԳՈՎԱՍՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒՄԵՄՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏԻ

5 Զաւրք անմարմնոցն հիանալով,
Ընդ բարի վարս քո ճըգնելով,

65. B. պախչիս: — 66. B. համբուրեա՛: —
67. B. պիւլպիւլին: — 68. B. երբոր: A. վարթըն: —
72. A. զվարթն: B. գունով պայծառ տեսի: — 73. B.
արարաւ զն: — 75. AB. Զաքարիայ: — 67 A. արայ:
B. թապտիր:

Ծ. Բնագիր առնուած է Թ. 684, Թ. Ղ. 60ա—61բ Գ
Գ. Գ. Գ. Օրինակն Մարտիանոսի: Հ. Գ. Հ. Գ.
Լ. Գ. 283—3:

Խորագիրն էր յՕրինակն. «Այլ տաղ ըստ ան-
ւան... ի Զաքարիայ...»:

Եւ պարակից քեզ լինելով,
Եղանակէն զերգս ցնծալով:

Արքայական եղեր ծառայ
Ամբիծ վարուք իբր զԵղիա,
10 Զսառնացեալս ի սէր քոյ վառեա
Եւ զհոգու ցաւս ապաքինե՛ւ:

Քարոզաւղ բանին եղեր,
Ըզմոլորեալ հաւատս դարձուցեր,
Ըզգըլորեալսըն կանգնեցեր,
15 Եւ ըզվիրաւորս բրժըշկեցեր:

Արքայութեան ես ժառանգորդ,
Մուծեա ըզմեզ եւ լեր կըցորդ,
Դու աղբեր գետաւրէն եւ յորդ,
Արբուցանող տէր հոգեւորդ:

20 Բամեալ սիրով սիրտ իմ ցընծայ,
Հեռաստանէ առ քեզ խայտեայ,
Եւ ողջունեալ քեզ համբոյր տայ,
Սիրով ի սէր քո կապեց՛ւ:

Ի նըւաստէ բանըս շաղկապ,
25 Ընդ քեզ սիրով եղէ ի կապ,
Տիւ եւ գիշեր եմ ես ի տապ,
Սիրտս յաւժարի տեսլեանդ անխա՞ղ:

Ահայ արեւ մեզ ծագեալ է,
Զսէրն Աստուծոյ ի մեզ վառէ,
30 Զխաւար մըտացս իմ թաւթափէ,
Մէջ գիշերի, յառաւաւտէ:

9. Եղիայ: — 10. վառեայ: — 17. մուծեայ: —
22. տա:

35 **Յ**եղեմական դրախտին տընկոյտ,
Անապական ծաղիկ ծառոյտ,
Պայծառ գունով փըթթեալ ի յոստ,
Հոտ քոյ բուրէ անուշահոտ՝

Նըւաղեալ սիրտ իմ յոյժ տոչորի,
Խանդաղակաթ առ քեզ լինի,
Սիրով կապեալ ընդ քեզ կապի,
'Ի այլ ի քեզնէ ոչ բաժանի:

40 **Ը**նտրեալդ ի յանճառ էին
Ըղքեզ ետուր ի դարիս վերջին,
Ինքն հարեւր հայ թըւականին,
Ութսուն եւ եւթն այլ ընդ նրմի՛ն:

45 **Ի**լսամամբ միտք իմ ի քեզ պարէ,
Մոլորական եմ ի տանէ,
Զաքարիայէ սայ գըրեալ է,
Ի թափառնիկ ոմն աղքատէ:

50 **Ա**նկեալս յերկիր կողկողագին,
Սըրտաւքս յաւժար եւ լալագին,
Տաճար լուսոյ մայր Բանին,
Լեր մեզ բարեխաւս կըրկին:

55 **Է**ին անեղին տաճար,
Ծընար զարեգակըն անճառ.
Աստուածածին Տիրամայր
Բարեխաւսեա անդադար:

35. անուշահոտ:

42. թըվականին: — 43. 2. եւ է.: Հայոց ԶԶԷ
իւ համապատասխանէ փրկական 1538 թուին: — 54. Տիրայ-
մայր: — 55. բարեխաւսեայ:

6.

Ի Գ Ժ Ո Ղ Է Զ Ա Ք Ա Ր Ի Ա Յ Է

Ի մեղսամած մատանցս ընկալ,
 Տէր բաբունիդ իմ պանծացեալ,
 Հայցուածրդ քո եղեւ լըցեալ,
 5 Մեղապարտէս սա գրծագրեալ:
 Ոսկով երանգ գունով ծաղկեալ,
 Ճրշգրտագեղ զանազանեալ,
 Զայս Աղէկսանդրոս հրաշափառ,
 Մի հանապազ ի ձեռքն տալ:
 10 Սիրով պահեա զսա խնամաբար,
 Ի վայելումն անձինդ մընալ,
 Որ չաղտոտեն զանգին գաւհար,
 Աստուածամաւր սիրուն համար:
 Քանզի մեղաւք եմ աղտեղեալ,
 15 'Ի ես քո յաղաթքն եմ յուսացեալ,
 Զընջել զանցանս իմ տեառնաբար,
 Որ է անթիւ եւ անհամար:
 Եթէ աւգտիս բան ի սմանէ,
 Եւ զմիտրս քո հաճեցուցէ,
 20 Նա զմեղաւոր ծառայս յիշէ,
 Եւ թողութիւն մեղացս հայցէ:
 Նա որ ծրնաւ մարդ ի Աուսէ,
 Լուաց ըզմեղս ի սկրզբանէ,
 Նա ըզյանցանս քո ոչ յիշէ,
 25 Եւ ընդ սրբոցն ըզքեզ դասէ:
 Տէր Աստուածատուր իմ շնորհալի
 Զքեզ աղաչեմ յոյժ փարելի,
 Որ վայելող ես այս տառի,
 Յիշեա եւ զիս դու ի բարի:
 30 Զաբարիայ գրծագրողի,
 Եւ անվարժող նրկարողի,

Մի մեղադրէք դասք արհեստի,
 Ձի կար մեր այս էր որ ցուցի:
 Եւ իմ վարպետըն սրխրալի,
 35 Եւ Տէր Յովսէփն Աղթամարցի,
 Ի յայսմ ամի վերափոխի,
 'Ի ինձ սուգ եղեւ անբուժելի:
 Դուք ասացէք սրտով ի լի,
 Ինձ եւ նորա Տէրն ողորմի,
 40 Որ քաղցրուսոյց էր եւ բարի,
 Եւ անձանձիր յարհեստ բանի:

7.

Տ Ա Ղ Վ Ա Ր Ա Գ Ա Յ Խ Ա Չ Ի Ն

Ի Զ Ա Բ Ա Ր Ի Ա Յ Է Վ Ա Ր Ա Գ Ե Յ Ի Ո Յ Ա Ս Ա Յ Ե Ա Լ

ԶՎարագ ասեմ ըզբաղձալին,
 Ըզհրեշտակաց փափագելին,
 5 Ուր խաչափայտն էր Քրիստոսին,
 Զսր էր բերեալ կոյս Հռիփսիմին:

ԶՎարագ ասեմ զգերգովելին,
 Զերկոտասան լուսոյ տեղին,
 Զաւրաւքն իջեալ Տէրն ի սրմին,
 10 Զսր ակներեւ աշխարհս տեսին:

7. Բնագիր ընդհանուր է Մատենադարանին թ. 663,
 թ. 19—20 Բ Զերագերն (= A). համեմատում է
 թ. 577, թ. 120 Բ—121 Բ Զերագերն (= B) Եւ Ար-
 շակի վանքի տպարանի տեղի վրա հրատարակում (1859,
 էջ 128—131) օրինակն (= C) հետ: Հմտ. Հմտ. Ա. 284—85:

Խորագրերն A. «նի «Տաղ վարագա... վարագ-
 գեցոյ ասացեալ:» B. պարզապէս «Տաղ ի վերայ վա-
 րագայ խաչին:»

3. B. վարագ... ըզբաղձալին: C. զվարագն: —
 4. B. փափագելին: — 5. B. է: 7. B. զվարագ: C.
 զվարագն... ըզգովելին: — 9. B զօրօք... ի նրմին:
 C. զաւրքն: — 10. C. աշխարհ:

Վարագ նրման երկնից դասին,
 եւ աթոռոյ Տեառն Յիսուսին,
 Այսաւր իջեալ փառաւք ի նմին
 Խաչեալն Աստուած Տէր կենդանին:

15 Վարագ նրման էր վակասին,
 Զոր ըզգենոյր Ահարովն հին,
 երկոտասան ակունք ի նմին,
 Բայց այս պայծառ էր քան զնոսին:

20 ԶՎարագ գովեմ ըզցանկալին,
 Համանրման Էջմիածնին,
 Աթոռ մերոյ Լուսաւորչին,
 Պարթեւազին սուրբ Գրիգորին:

25 Վարագ նրման է տապանին,
 Զոր եւ կազմեաց հայր մեր նախնին,
 Մարդ եւ գաղանք անդէն ապրին,
 Աստ կրաւնաւորք բազում բնակին:

30 Վարագ նրման լեառն Սինային,
 Աստուածախաւս մարգարէին,
 Թաբաւր, Հերմոն ի սա չնմանին
 Այս գերագոյն է քան զնոսին:

Քարինք տեղոյս են պատուական,
 Որք ի լուսոյն շափիւղացան,
 Ծաղկունքըն բիւր հազար բուսան,
 Յառողջութիւն վիրաց մարդկան:

11. B. Վարաք (այոպէս է- այլո-ր): — 13. C. փառքն: — 16. Ահարոն: AB. Ահարովնին: — 17. B. երկոտասան: — 19. C. Վարագ: — 22. C. պարթեւա- կան: — 25. C. մարդ անասունք: — 27. B. էր: — 29. B. [Թափօր... նովաւ պարծին: A. ի սայ չը^օնմա- նին: C. սմայ: — BC. տեղոյս: — 32. AB. զոր ի լու- սոյն շաղախեցան:

35 Անդէն Թաւղիկ ճրգնաւորին ,
 Ընդ Յովելայ աշակերտին ,
 Տասն աւր անսուաղ կեցեալ նոցին ,
 Խաչն յայտնեցաւ փառաւք տեսին :

38 Յոր Տէր Յիսուս իջեալ ի նմայ ,
 40 Ի լեառըն սուրբ ի Գալիլեայ ,
 Խընկաբեր լեառըն ուռճանայ ,
 Խաչեալն Աստուած յայտնի ի սմայ :

42 Ի հրեշտակաց բարձեալ բերի ,
 Անդ ուր Թաւղիկ կայր աղաւթի ,
 45 Խաչն ի լուսոյն տիպ յաւրինի ,
 Երկրրպագեմք այսրմ հրաշի :

48 Երկոտասան սիւն լոյս իջան ,
 Հոտըն բուրէր անմահութեան ,
 Արգել ըզլոյս արեգականն ,
 50 Եւ կանգնեցաւ մինչեւ ցինն ժամ :

52 Զքեզ աղաչեմ սուրբըդ նրչան ,
 Քրիստոնէից լեր պահապան ,
 Եւ անդադար բարեխաւսեա՛ .
 Յորժամ գա՛յ Տէրն ի դատաստան :

55 ԶՄիածինըն կուսածին
 Աղաչեցէք վասն իմ անձին ,
 Քաւիչ լինել իւր ծառային
 Անմահ արքայն Տէրն երկնային :

35. A. Թաղիկ. B. Թողիկ. C. Թաւթիկ : — 37. C. աւուր : AB. անսրվաղ : C. կեցին : — 38. C. յայտնեալ : — 39. AB. զոր : — 40. B. շնի ի : — 42. A. սրճմայ : B. ի նրմայ : — 44. C. Թաւթիկ : — 45. A. ի լուսւոյն : — 46. AB. հրաշալի : — 48. C. բուրէ : — 49. C. զլոյսն արեգական : — 53. AB. շնին եւ : B. ի յայտնեալն . . . առ այն : — 53 - 54. B. երկուսն զիւրեքս զիւրեքս ի :

60 Բամից ստեղծաւղն ամենայնին
 Արժան առնէ իւր հանգըստին
 Յուսացելոցս ո՞ր ի նա դիմին
 Ի յաւրն ահեղ հրապարակին:

Տ.

Տ Ա Ղ Ո Ղ Ո Ր Մ Ո Ի Կ

5 Զառածեալ մեղօք եղկելի,
 Թշուառացեալ մարմնով եմ գերի,
 Մի լինիր անյոյս եւ թերի.
 Սիրտ իմ, ընդէր տրրտում ես,
 Ուրախ լեր, ընդէր տրրտում ես:

10 Աստուածածին սուրբ կոյս է,
 Մեղաւորաց դարձ եւ յոյս է,
 Ապագայիցն եւ այժմոյս է.
 Սիրտ իմ, ընդէր տրրտում ես,
 Ուրախ լեր, ընդէր տրրտում ես:

Քաջալերեաց սիրտ եւ խընդա,
 Ուրախ լեր անձն իմ եւ ցընծա,
 Զուարճացիր դու եւ բերկրեալ.

59. A. ամենայնի. C. ամենի: — 61. C. յուսացելոց: — 62. B. ի յօր C. ի յաւուրն:

Տ. Բնագիր առնուած է Թ. 160, Թ. Ղ. 189ա. համեմատուած է Թ. 436, ԻԱ. Թ. Ղ. 42բ (= B) Զեմագրին է՝ Տ. Վ. Պալեանի (Բիւրակն, 1897, էջ 738—739) հրատարակութեան (= C) հետ: Հ. հ. Գ. Հանդ. Ա. հ. 285: Խորագրերն այսպէս են: AC. Ինչ B. Տաղ անուշ: 2. B. զայրացեալ: — 2. B. Թշվառական: չէ՛ եմ: — 5. 10, 15, 20 BC. սիրտ իմ վասն ընդէր: — 7. B. Եւ էլ է իբրեւ շրտորդ Գ. հ. — 9. B. ապագային: 12. B. Եւ էլ է իբրեւ երտորդ Գ. հ. — 12. B. քաջալերեայ, խընդայ: 13. A. չենէ իմ: B. ցընծայ: — 14. B. բերկրեայ:

15 Սիրտ իմ, ընդէ՞ր տրրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տրրտում ես:

Աշխարհս ամենայն ունայն է,
Թափուր եւ դատարկ միայն է,
Չարութիւն ի քե՛նէ հանէ.

20 Սիրտ իմ, վասն է՞ր տրրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տրրտում ես:

Բազ եւ նուազ արարած
Որ կողուպտէ զմարդն ի կենաց,
Պարտիս ապաւինիլ Աստուած.

25 Սիրտ իմ, վասն է՞ր տրրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տրրտում ես:

Ի քեզ յուսանամ Տիրածին,
Մարիամ սուրբ Աստուածածին,
Երկրրպագեմ քո Միածնին.

30 Սիրտ իմ, վասն է՞ր տրրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տրտում ես:

Առ յինէն ի քեզ զայս դրրուատ,
Մի լինի բընաւ յուսահատ,
Չաքարիաս երգէ զայս դրրուատ.

35 Սիրտ իմ, վասն է՞ր տրտում ես,
Ուրախ լե՛ր, ընդէ՞ր տրրտում ես:

17. B. էքրէ- Բ. րուն. Աշարհս: — 18. B. Թափոր: — 19. B. ի քէն:

22—26. C. շննի այս րունը: — 24. B. Աստուած:

29. B. երկիր պագանեմ Միածնին: C. Միածին:

32. B. յինէն զայս խրատ: — 34. B. Չաքարեայ խրատ:

9.

Տ Ա Ղ Ի Ս ՈՒՐԲ Կ ՈՅ Ս Ն Մ Ա Ր Ի Ա Մ

Ի Զ Ա Ք Ա Ր Ի Ա Յ Է

Ամենօրհնեալ սրբբուհի,
Գուստրը Դաւթի արքայի,
5 Զքեզ խօսեցան հարսն երկնի,
Մայր եւ ծընօղ Յիսուսի:

Բարբառեցան քաղցրաձայն,
Մարգարէքն ամենեքեան,
Ի պըտղոյ արդարութեան
10 Բուսանի ծառ աննըման:

Գեղմըն ծածկոյթ սրբբութեան,
Ի կալըն Գեղեհոնեան,
Յօղոյն դու ընդունարան,
Յերկնից որ ի քեզ իջան:

Դասք երկնից զարհուրեցան,
15 Ի ձայնէ Գաբրիէլեան,
Յորժամ գոչեաց քաղցրաձայն,
Թէ «Ուրախ լեր Մարիամ»:

Երկինք 'ւ երկիր ցընծացան,
20 Արարածք նորոգեցան.

9. Բնագիր առնուած է Գ. Մտերեանի հրատարակու-
թիւնն (A) Ճռաքաղի Տէլ (Գ. 1861/62, էջ 62—63),
համեմատուած է Մատենադարանի թ. 577, թղ. 38—
39՝ Տաղարանին հետ (B), որ կեղծ թայն աւել արդ:
ՀՏԳ. Հանր. ԱՏ. էջ 286—287:

Խորագիրն A-ին է «Զաքարիայի ուրումն երգ ի
Ս. Կ. Մ.», B. «Տաղ սուրբ Աստուածածին:»,
12. B. գալն: A. գեղեհոնեան: — 14. B. զեղան:
19. B. չունի 'ւ: — B. պանծացան:

Խայտան մեռեալքն ի տապան ,
 Զ' ի մահուցն ազատեցան :

25 Զքեզ նախ Ադամ գուշակեաց ,
 Յորժամ կրնոջն « կեանս » ասաց ,
 Թէ Եւայի դըստերաց
 Կոյս ծընանի լոյս ազգաց :

30 Էնն եմ ասաց Մովսիսի ,
 Աստուած բոլոր համայնի ,
 Զինչ մանանայն սափորի ,
 Իջումն յարգանդըն կուսի :

Ընդ մեզ հաշտեա , Սըրբուհի ,
 Կըթա ի մեզ , Տիրուհի ,
 Փըրկեա ըզմեզ , Թագուհի ,
 Աստուածածին պանծալի :

35 Թագաւորին դու խորան ,
 Երկնաւորին բնակարան ,

21. B. խնդան : — 22. B. մահու : — 23. A. վը-
 կայեաց : — 24. B. կրնոջ : — 27. A. էն : — B. Մով-
 սէսի : — 29. A. զի : — 30. A. իջնում : — B. յար-
 գանան :

31—42. B. —նի հեթե-եալն .

Ընդ նախահօրն Ադամայ ,
 Խօսեցաւ կինն այն Եւայ ,
 Պտղոյս աբեալ եւ կերայ
 Թ' Աստուած լինիմ եւ չեղայ :

Թէպէտ եւ ինձ պատշաճ է ,
 Աստուած լինիլ յայլ առնէ .
 Եւ քեզ լինիլ հնար չէ ,
 Զի վասն քո գրեալ է :

Ժամանակ գայ անցանի ,
 Վեց դարըն գայ կատարի ,
 Կոյս մի դըստերցն Եւայի ,
 ԶԱստուած մարմնով ծընանի :

Հոգւոյն սրբոյ օթարան,
Աստուածածին քաւարան:

0 Ժողովեալքս ի քէն Հայցեմք,
Արտասուելով աղերսեմք,
Մայր Աստուծոյ դաւանեմք,
Յուսով քեզ երկրրպագեմք:

45 Ի քեզ յուսամք մեք Հոգւով,
Հայցեմք յոյժ աղերսելով,
Գրթա ի մեզ դու սիրով,
Ի յերկինս հրաւիրելով:

50 Լուսատեսիլ Մայր եւ Այս,
Խաւարելոցըս դու յոյս,
Մեղաւորաց զարդ եւ լոյս,
Օրհնեալ պրտուղ քո եւ բոյս:

Խանդաղատիմք բերկրալի,
Օրհնեմք զծնունդ քո յերկրի .
Ծընար դու դուստր եւայի,
Եղեր երկնից թագուհի:

55 Ծընունդք Ադամեան տոհմի,
Խայտան՝ տան ծափ ըզծափի,
Պարեն ի մէջ Սիոնի,
Ի ծոց քո յառագաստի:

60 Կանաչ յարմատոյ բուսեալ,
Զոր եւ Մովսիսի տեսեալ

43. A. ի քէն: — 46. A. հարսնարանդ: —
48. A. խաւարելոց ես դու լոյս:
49. A. դարձ օրհնեալ: — 52. B. քոյ: — 55. B.
թագուհի:
55. A. ծնունդ: B. ծննունդք Ադայմայ: —
56. B. ծափըս ծափի: — 58. B. քոյ առագաստի: —
59. B. յարմատոյն: — 60. B. Մօսէսի:

Ձմորենին անկէզ վառեալ
 Ձծընունդ քո նշանակեալ :

Հուրն Աստուած ի քեզ իջեալ,
 Եւ դու անկէզ մընացեալ,
 65 Ի ծոցոյդ մեզ լոյս ծագեալ,
 Ձաշխարհքս լուսաւորեալ :

Ձայն որ յերկնից վըկայեաց,
 Ի Յորդանան քարողեաց,
 Ձքո միածինն դաւանեաց
 70 “Դա՛ է որդի իմ Աստուած” :

Ղամբարափայլ ջահրդ վառ
 Աթոռ հրեղէն բարձրր կառ,
 Աստուածածինըդ պայծառ,
 Մեզ լըսեցո՛ քոյդ բարբառ :

Ճեմես ի վերինդ խորան
 Աստուածութեան տեսարան,
 75 Լուսափայլ քոյդ տեսութեան
 Ըզմեզ արասցես արժան :

Մարգարէիցըն հանդէս
 80 Գուշակ զանազանապէս,
 Եւ խօսեցան միապէս
 Ըզծընունդ քո յայտնապէս :

Յառաջըն անդ ի դրախտին,
 Ուր խաբեցաւ մեր նախնին,
 85 Տէրըն խոստացաւ նոցին,
 Թէ Աստուածանման լինին :

67. A. Թաբօր, Յորդանան, գոչեաց : — 70. B. իմ որդի :

70. հոս էլ տարիք Bին հիշ :

Նոր նորոգեցան կրրկին
 Հնացեալն ի հող տապանին ,
 Եկն ի ծրնդեան քո յայրին ,
 Ետես ըզկոյսն եւ զՈրդին :

90

Շարք աստեղաց շըրջանակ
 Պար առեալ քո բոլորակ ,
 Քո աստղ նոցա հեղինակ
 Բարձր ի վերին պարունակ :

95

Ո՛չ ոք չըկայ նըմանակ
 Քոյդ ծընընդեան օրինակ .
 Բայց Որդիդ քո միայնակ
 Ինքն իւր լիցի օրինակ :

100

Չըկարէ միտք հողեղէն
 Ստեղծուած ի համօրէն
 Ի սուրբ ծնընդեանըդ խորհուրդ
 Հասանել թարգմանօրէն :

105

Պարտեալ Եւայն ի յօձէն
 Պարտակեցաւ ի թըփէն ,
 Անկաւ ի բարձր դրախտէն ,
 Գու դարձուցեք նոր անդրէն :

110

Չուրըդ բըղխեալ յԵդեմայ ,
 Չորս վըտակըդ յորդ խաղայ ,
 Չորս կողմ երկրիս ընթանայ ,
 Չորս տարերքս ուրախանայ :

Ռատ Յորդանանըն գայ ,
 Լիբանանէ խըտըղտայ ,
 Ծոցոյդ ծագեալ Մեսիայ ,
 Բուսեալ յեզըն Յորդանայ :

115 Սարսեալ դողամ եւ սոսկամ,
Յոյժ զարմացեալ հիանամ,
Ըզնա որ ըստեղծ ըզԱդամ,
Զիարդ ծընար, Մարիամ:

120 Վայելչագեղ անթառամ
Մըշտապայծառ յամերամ,
Բարեօք հարուստ եւ փարթամ,
Գուստր Աննայի, Մարիամ:

125 Տուն ես մեծին Աստուծոյ,
Տաճար կազմեալ ի լուսոյ,
Յորժամ ելնեմք ի մարմնոյ,
Ըզմեզ առցես տունըդ քո:

130 Բոտեա՛ դաւանողըս քո,
Բամից վերնոց դասեցո՛,
Լըսել ըզձայն բարբառոյ,
“Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ”:

Յաւալից մեղօք լըցայ
Հոգւովըս ես Զաքարիա.
Առ ոտս անկեալ քո եւ լայ.
Թողու՛թեան արժան՛ արա:

135 Խիւծեալ ժողովս որ ասա կայ՝
Ի քեզ դիմեալ ընթանայ,
Մայր Աստուծոյ հաւատայ,
Կոյս Մարիամ գերակայ:

140 Փառըս տացուք հրգօրին,
Քոյոյ անարատ գառին՝
Անճառ եւ սուրբ միածնին,
Թագաւորին անմահին:

145 **Ք**առակերպեան աթոռին
 Բազմեալն ի բարձրր գահին՝
 Անմեղ անարատ գառին
 Տաշխ եւ կինամոն խընկին:

10.

Տ Ա Ղ Վ Ա Ս Ն Ղ Ա Ր Ի Պ Ո Ի Թ Ե Ա Ն

5 **Ի** քէն Տէր հայցեմ, Հայր գըթական,
 Պարգեւեա՛ ինձ իմաստ տեսական,
 Երգել բանս վասն Ղարիպութեան,
 Որ լինի ի յերկիր հեռաստան:

Ղարիպն թէ լինի յեծատուն,
 Խելաւքն եւ մըտաւքն իմաստուն,
 Նա յիմար թուի յաչս ամենուն,
 Եւ կենայ նա տըրտում՝ զօրն ի բուն:

10 **Ա**յլ թէ զղարիպն ասեմ ողբալի,
 Անճանաչ՝ ւ աւտար տեղ հանդիպի,
 Միտ ածէ զիւր եղբայրն սիրելի,
 Սիրտն ողբայ եւ աչերն արտասուի:

10. Բնագիր առնուած է Մատենադարանին թ. 405,
 Թ. Ղ. 10բ—12ա Չեռագրին (A). համեմատուած է կերև
 Հայաստանի Ս. Երրորդ-Ռիմն Եկեղեցւոյն թի- խԳ.
 ա. թ. Ղ. 47ա—48ա Չեռագրին (B) է- կոտորանեանցի
 հրատարակութեան (Մկրտիչ Նաղաշ եւ իւր տաղերը,
 էջ 45—46) հետ (C): Հմտ. Հմտ. Աճ. էջ 288:

Խորագրին A. առնի. «Տաղ գեղեցիկ ոտանաւոր
 վասն Ղարիպութեան:» BC. «տաղ վասն Ղարիպի:»

2. B. հայցեմք: — 3. C. պարգեւէ B. պար-
 գեւայ: C. տխրական: — 4. A. զբանս: — 5. C. շունի ի:

6. A. թէ լինայ: A. եւ խելաւք եւ...: — 8. AB.
 նայ: A. թըլի: B. թվի: — 9. A. նա զօրն բուն:

11. AC. շունին՝ ւ: C. յօտար: — 12. A. ի միտ:
 B. եղբայր. C. եղբարք: — 13. A. արտասուի:

Բամեալ խիստ խեղճ 'ւ ողորմ նա կենայ,
 15 Զօրն ի բուն սիրտն շուրախանայ,
 Թէ լինի որ յանկարծ քաղցենայ,
 Երես ի քարշ երթայ մուրանայ:

Իսկ թէ լինի փակած դրունքն ամէն,
 Սիրտն ողբայ նա եւ դառնայ ի դրունէն,
 20 Եւ կենայ տրտում զաւրն ամէն,
 Արտասուքըն թափի յերեսէն:

Պարտաւոր կարծէ զինքն ամենի,
 Եւ մեծի եւ փոքրի հնազանդի,
 Ըզտըխմար եւ զանգէտըն շահի,
 25 Մեթէ իւր բազում մեղքըն քաւի:

Զինչ զարիպ կայ յերկիր հեռաւոր,
 Ամենուն խելքն ու միտքն է մօլոր,
 Թէ լինի խիստ փարթամ փառաւոր,
 Դունէ դուռըն որ շըրջի գլուխ ի կոր:

30 Աւաղ զղարիպն ասեմ եղկելի,
 Որ ի յաւտար երկիր հանդիպի,
 Ամէնքն քան ըզդրախտ ծաղկալի,
 Նա կըտրած քան ըզճիւղ մի ծառի:

14—17. B. շննի: — 14. A. նայ: — 17. A. եւ մուրանայ:

18. A. դրունք: — 20. C. շննի նա: — 21. C երեսէն: — 22. B. ամէնի:

23. B. փոքու: C. փոքեր:

24. BC. ըզտըխմարն: — 26. B. երկիր հեռօտոր:

27. A. ամենուն:

27. B. աւտար ի յերկիր C. յօտար երկիր:

29. BC. շննի որ: BC. գլուխ ի կոր:

32. B. ամենեքեան քան...: C. ամենքն են քան...:

33. B. նայ:

Քան ըզձուկն ի ջրէն նա հանած,
 35 Որպէս հաւ յերամէն բաժանած,
 Որպէս ձագ ի մաւրէն մոլորած,
 Զի եղբարց սիրելեաց է դատած:

Այլ թէ շաքար ուտէ նա լեղի,
 Թէ վարդով զուրուցնան նա փուշ թուի,
 40 Եւ կենայ զաւրն ի մէջ զուսայի,
 Եւ զդիւր կեանքն դիժար համարի:

Բամից դասք հրեշտակացն ամենայն
 Ղարիպին լինիցին պահապան,
 Որ ի յաւտար աշխարհ հեռաստան,
 45 Մինչ ի յիւր տեղն հասնի յօթեւան:

Երգողի այս տաղս զարիպի,
 Մեղաւոր եւ անմիտ Զաքարի,
 Մէք ամենքս եմք զարիպ աստենի,
 Զի այն կեանքն է մեզ տուն հայրենի:

34. C. է ի ջրէն: — 35. A. որպէս հաւնէր
 ամէն բաժանած: C. երամէ. — 36. A. ձագն: C. ի
 մօրէ:

38. B. նայ: — 39. BC. զըրուցեն փուշ...: B.
 թվի:

41. A. զթիւր կեանք: B. դրժար:

42. C. դասքն հրեշտակացն: — 43. A. լիցին:

44. C. որ յաւտար ի յաշխարհ...: B. որ աւ-
 տար ի յաշխարհ:

45. C. մինչ յիւր: A. յաւթեվան: B. մինչ ի
 իւր հասանի յօթեւան:

46. B. երգաւղի: BC. տաղիս: — 48. A. ամենքս:

48. A. այս տենի: C. յաստենի:

ԿԱՓԱՅՔ Ի ՊԱՏՄՈՒԹՅՆՆ

ԽԵՃՐԻ ԱԳՆՔԱՆԱԿՐՐ

Ի ԶԱՔԱՐԻԱՅԷ

1. ԿԱՓԱՅ Ի ՁԱՔԱՐԻԱՅԷ

Խիստ շատ ականջ դրիր արքայ,
Մարմնաւոր դիւիտ սատանայ,
Չվերին նախախնամաւոյն յիշեայ,
Որ շուն լեզուն կարկի դմայ:

2. Ի ՁԱՔԱՐԻԱՅԷ

Ցաւաւմայիայէ ծնունդ
'ւ ի յամուլ արգանդէ անախտ,
Արեւակէզ հիւանդիս
եւ բերես զբժիշկդ գոված.
Փիլիպէ շարբաթ կապէ
ինձ գուլալ ու ապուխայաթ,
Տամ զիմ անձս ի քեզ ի մահ,
զիմ արեւըս քոյին կենաց.
5 Աքանդար դու ինձ հաւատայ,
քեզ կապեր եմ շիրին շարբաթ,
Շամրաս ծաղիկ եւ քրքումն,
եւ եղէգնախունկ նարդոսաց,
Հիրիկ կինամոն չըքնաղ,
եւ զըմուռն ընդ խալուէս խառնած,
Ըմպէ թագաւոր անվախ,
փարատէ զցաւըս Տէր Աստուած:

3. Ի ՁԱՔԱՐԻԱՅԷ

Խաչինք 'ւ անասունք եւ հաւտք
արքայիդ եկեալ հնազանդէր,

1. 21- . Թ. 98, Թ. 2. 27բ.

2. Թ. 98, Թ. 2. 34- : Խորհրդի շնորհի. Գրքի ի
լուս. իւր նշանակութիւնը Զքրէ. 1- 7-ը 5. Զք.:

3. Թ. 98, 3:բ: Ի լուս. Զք.:

- Ծառեր կացնահար ճրղեր
 հաւտքն ըզքեզ ի յոյսն է բարձեր .
 Սիրով եւ քաղցրիկ հողմով
 ճաւճալով ի քարշ էք ելեր ,
 Հողմն ըզմանրամաղ փոշին
 մըրըրեր 'ւ ի յաւդքն է ցընդեր :
- 5 Գունդ գունդ շամանդաղ կապեր
 թաղաբանդ խաւար գոլոշեր ,
 Ամպոյն ահագին գոչեալ
 եւ փայլատակամբ գոռացեր ,
 Սասկութեամբ որոտալով
 Գարեհի բանակն է մաղեր ,
 Չաւրքըն սրտաբեկ եղեր
 եւ հեծելն ապուշ մնացեր :
- 9 Հաւտն է ի բաց առել
 ի ծառ այլ ոստաւք է բարձել ,
- 10 Հոսումն է հողմոց հնչել՝
 բալն ու մուխն ի վեր վերացել ,
 Աւդըն շամանդաղ առել՝
 գոլոշիքն ի յաւդքն է ցընդել ,

Տող 4 հողն . 6 . գօջեալ : — 7 . սասկութեամբ :
 — 14 . զաշխակալ դարա : Տալեան Աւլիսի . 131 . հասե-
 ժարուսիան իւ իս-բէ թ . 319 , 102 . արդեմիք + աւ իւ
 գրեւն + հոն րող 9—14 այսդե . .

Ըզհօտս է ի բաց բըռնէր ,
 'ւ ի ծառոց ոստովքն է բարձեր .
 Հոսումն է հողմոց հընչել ,
 բալն եւ մուխն ի վեր վերացեր :
 Աւդըն շամանդաղ առեր ,
 գոլորշիքն ի յօդն էր ցընդեր ,
 Տեսողքն ահաբեկ եղեր ,
 յոլովից են կարծիս առեր :
 Հօտապետ տար զծառերդ ի քարշ ,
 լեր օժանդակ ասեն քեզ վաշ ,
 Չաշխարհակալդ արա ի հրաշ ,
 որ քեզ ասեն յոլով շապաշ :
 Հեդեմբար վերջին րողերն լին Չատուրայի , այլ
 խաշարույ իմ Գրեհորի :

Տեսողքն ասաբեկ եղել՝
 յոլովից են կարծիս առել:
 Հաւտապետ տար զծառերդ ի քաշ,
 լեր օժանդակ 'ւ ասեն քեզ վա՛շ.
 Զաշխարհակալդ արա ի հրաշ,
 որ քեզ ասեն յոլով շաբաշ:

4. Ի ԶԱՔԱՐԻԱՅԷ

Քոյ քունդ արթնութիւն արժէ,
 զիմաստնոյն բանն առ քեզ բերեմ,
 Որպէս Սողոմոն գրրէ,
 սիրտս արթուն է 'ւ ես կու նընջեմ.
 Կեմ քունն է քնար կենաց
 ու դարման մարմնոյն, 'ւ իրաւեմ.
 Բայց յոլովըն շար բերէ,
 զայս ասեմ բնաւ չամաչեմ:
 5 Քնար եւ երազ տեսար
 բախտաւոր դու ի բնութենէ,
 Նախախնամողըն վերին
 հանապազ քեզ առաջնորդէ.
 Զիարդ զուրուական պատկերդ
 ազաչես նայ քեզ պատեհ չէ,
 Ծանիր զարարիչն Աստուած
 որ արար գէակս յանգոյէ:

5.

Գառնատեսիլ այս խեցգետին,
 որ աւրինակ էր Հայկազին,

4. Թ. 98. Թ. Ղ. 38: Հ. Տաշեան, անդ, դիտել
 էս քոյ, որ Թ. 319. Թ. Ղ. 102- անի փայն նախընթաց
 քունը «Քո քունդ արթնութիւն արժէ.» այսպէս ալ որ
 դէն իւ նիւրեւն Թ. 98ի մէջ, որ Զատարիւն էրէն իւ վե-
 րագրէ ԶՔ համարօրոն-նիւմի փայն յաջորդ 4 քունըն
 Քնար եւ երազ էն, իսկ նախորդ հասը Խաչատրոյ:
 Թ. 319ի մէջ էան քորբերոն-նիւնտ 1. քո: — 3. գէմ. որ
 դարման մարմնոյդ իրաւեմ:

5. Թ. 98, Թ. Ղ. 51A. այս հարստան հրատա-
 րուիւն է ի Տաշեան, անդ 132: Առաջին հասը, ինչպէս

- Զքարբս բնակչացըն յայտնողին,
 բարառնաբար ազգի ի սմին.
 Բայց այս կարի յոյժ մեծագին
 'ւ ինքս աւրինակ է բանսարկուին,
 Որով եգիտ ըզմուտ չարին,
 'ւ արար զԱդամըն տրտմագին:
 5 Անունդ յիրաւի է քոյ
 խեցգետին ու դառնատեսիլ,
 Յայն աշխարհն որ դու լինիս
 անհեգեգ ու զազրատեսիլ.
 Երբ որ տանուտէր լինիս,
 վայ գտարին ցասըմնատեսիլ,
 Ով որ ծընանի ի քեզ
 Թշուառաբախտ ու սախտադիլ:

Զատարիայէ.

- Սարատղանայ ասեն սմայ,
 եւ խեչեփար յորջորջի սայ,
 10 Ի ճախս դաշտաց սայ կու կենայ,
 չեկ տարին տանուտէր կու գայ:

6. Ի ԶԱՔԱՐԻԱՅԷ

- Բարկացեալ Աղէկսանդրի
 եւ խնդրէր զսուրն երկսայրի,
 Սպանանել կամաւք զչքեղ տիկին
 կանդակէ կանանց գովելի.

դուրս իւր տեղից, խաչարար յերեւելի (հմտ. Թ. 319,
 Թ. 132). Զատարիայինը յաւերդ երեւոյս զուրէն է Բայն:
 Տարբերութիւնն է Թ. 319ի հեղ. խեցգետնին. — 2. ինքն...
 էր: — 4. չէր զուր: — 5. քո: — 6. անհեթեթ: —
 7. կամ ում տանուտէր...: — 8. ի քեզ թուշուառաբախտ
 բախտ սախտագիլ:

6. Թ. 98, Թ. 63բ: Առաջին 3 տողերը խաչարար
 արարելն «դառնալուտէ», որուն իւր գրանցիւնն է Թ. 319ի հեղ.
 Զատարիայինը Զք հասարակութեամբ է լուր. իւր տեղի
 կանդակէ խանդաղատեալէն:

Չհնազանդիմ քեզ ո՛վ դշխոյ
 յԱդամայ ծնունդս ամենի .
 Նախախնամող դու վերին
 դարձուցես զիմ շարն ի բարի :
 5 Կանդակէ խանդաղատեալ
 առ արքայն Մակեդոնացի ,
 Քո բարեացըն փոխ առնեմ ,
 արքայիդ գերակայ վեհի ,
 Որով ազատեցեր զհարսն իմ
 քեզ շահեր անուն գովելի .
 Վանեցեր ըզՓարաւոն
 եւ եղեր նրման Մովսէսի :

7. ՋԱՔԱՐԻՆ ԵՒ ԽԱՉԱՏՈՒՐ

Կասանդրեա՛ խաբեալ Ուղղոս
 մատուցեր դեղ մահարոս .
 Ջանհանդուրժակն եւ գնեղոս
 ոչ դադարէր յաման նիւթոյս :
 Աւաղ շարեացըն սոր եւ սոս ,
 որ շար գործեաց մեծ 'ւ ափսոս ,
 Ջի Յուդայի նման Ուղղոս ,
 որ եւ մադնեաց զՅիսուս Քրիստոս :
 5 Եւ ահայ դեղ տայ քեզ Ուղղոս
 մի ըմպեր դու Աղէկսանդրոս .
 Ջմահըն քոյ լսէ աշխարհս ,
 աւաղեն թէ հազար ափսոս :
 'Ի ի ճարկէ ճարակ ընդնիս ,
 զկինդ բերես զՀռաւքսիանոս ,
 եւ մայրըն քո լսէ զբաւթդ ,
 որ անունն է Աւլոմպոս :
 Գիշերս յերազին տեսայ ,
 որ կարկուտ երեկ յիմ վերայ ,

7. Թ. 98, Թ. 68. Ինչպէս ինչ նշանակուի որ-
 րեւ' իսկուհի զն է խաչարարն է Ջաքարիսի :

- 10 Իմ թագն ի գլխուս անկաւ
 'ւ ահիւ յոյժ զարհուրեցայ .
 Եւ սիրտս է տրտում դարձեր ,
 զի մահու նշան կ'երեւայ .
 Նախախնամութիւն վերին
 քան ըզքեզ ինձ ճարակ շըկայ :
 Ուրախ կաց եւ դու խնդա՛ ,
 զի դժարն դիւրին դառնայ .
 Հանգիր յամենայն հոգսէ
 խնդալով կեանքդ յերկարանայ .
- 15 Անցաւ 'ւ անցընոր կենաս
 քան զբոլոր լուսին մըշտակայ .
 Մեր շունչ ու հոգի ես դու ,
 Աղէկսանդր արքայից արքայ :

Տ. Ի ԶԱՔԱՐԻՍԵ

Ինձ հանց ուժ ու թեւ պիտէր ,
 որ թռչէի զինչ հաւ թեւաւոր ,
 Ի յիմ քաղաքն երթայի ,
 տեսանէի զմայրն իմ փառաւոր .
 Միթէ շիջանէր այս հուրս ,
 ի սրտէս իմ կըսկըծաւոր .
 Որ զիս ի զաֆա՛ղ ածէր ,
 կու խոցէ քան գաւձ թունաւոր :

Տ. Թ. 98, 70բ. Խառնուրդ ի Վրեհորի Է-Ջ-
 Կրիգորի կաթողիկոսէ ասացեալ արքային բերնէն .
 Ինձ անձն ուժութեան պիտէր, որ թռչէի զինչ հաւ
 թեւաւոր... Տարբերութիւն տեսանի. զինչ օձ. Տղքն
 Ունէր... Եւ Հաղթանէ... ընդ թ. 319: Ջարման
 է որ թ. 98ի վեր «Գաղարեցար», է իսկ ինչ նշանակու-
 ՋԲ, որ ասիայն յաւերդ Կրիգորն հետ' բաց է Քակե-
 ցեր... ինչ Կրիգորն նախ թ. 319ի վեր, որ ինչ Երեւան
 նախ թ. 98ի պատման. վրան զի թ. 98 «անչափ իցէ»
 իսկ ինչ Կրիգորն շառնութիւնն. «Թուի տող մի պակաս
 գոյ, բայց յօրինակին թերութեան նշան ոչ գոյ»
 Լրացուցին թ. 319էն :

- 5 Եւնէր ցաւն զարքայն,
 եւ հառաչմամբ արձակեաց զհողին.
 եւ Հռոքսիանէ ողբով եւ կոծով
 տարեալ զմատն կալաւ զաչսն արքային:
 Գաղարեցա՛ր Աղէկսանդրէ,
 հանգաւ աշխարհս ի դողմանէ.
 Զերծաւ կաւշիկդ ի յրոքէպէ,
 եւ թուրտ ի թափ ձեռաց բազկէ:
 Քակեցիր քաղաք ի հրմնէ,
 բազումք ջընջան յիւրեանց տոհմէ.
- 10 Երբ քո աւուրքդ անչափ իցէ
 է՛ր շարժեցեր զազգս յաշխարհէ:

9. ԵՒ ՀՌՈՔՍԻԱՆԵ ԵՍԷՐ ԶԿԱՓԵՅՍ ԵՌ
 ԱՂԷՔՍԱՆՅԵՐՆ

Ի ԶԱՔԵՐԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԿԱՐՈՂԷ

- Հուռ տուր տապանիդ ասեմ,
 արի կաց այ իմ սիրելի.
 Քանի կենաս յայտ զընդանդ
 վայելէ ի լոյսն արեւի.
 Արի ու քայլէ ոտաւքդ
 կամ արա ինձ պատասխանի.
 Սարսափն է ըսիրտս առեր,
 թէ եւ ինձ այսպէս հանդիպի:
- 5 Աւաղ Հռոքսիանոսի
 որ եղայ ի տարակուսի.
 Գառնութեամբ կենաւք շրջիմ
 զաւրն ի բուն ողորմ ու լալի.
 Խնդրեմ զառաջին ըզսէրդ
 ի քէնէ որ խանդաղատի.
 Հատ խասրաթ ունիմ առ քեզ
 որ ձարտար լեզուն քո խաւսի:

- 5 Սողաց եւ ի գիրկն ելաւ՝
 շունն առնոյր զհօտն ի դիմէն :
 Աւճու հասիաթն է շատ ,
 թէ քրննեն ճարտարքրն մըտով ,
 Որպէս Մովսէսի եղեւ
 գաւազանն ի յաւձ դառնալով .
 կամ զպրղընձի ըզաւձն
 ի ձողի ծայրրն կախելով .
 Որ էր նայ աւրինակ փրկչին
 ի խաչին նայ բարձրանալով :
- 10 Ջաւձէն շատ զըրոյց գիտեմ ,
 բայց չկարեմ գըրել հաւատով .
 Աւձն է իմաստուն խելաւք ,
 հրամայեաց Տէրրն կենարար .
 Աւձն է վիշապի ծընունդ՝
 Սողոմոն գրեաց զնայ հանձար .
 Աւձն որ ի ձուէտ ելաւ ,
 նա կոխէ գերկիր հաւասար :
 Իսկ նախանձ գտակ շարին
 գաւձն արար իւրրն բնակարան .
- 15 Պատրեաց նա զնախամայրն՝
 ճաշակմամբ պտղոյն զպատուիրան .
 Ադամ ձեռաւքն Եւայի ,
 'ւ ի յանձառ լուսոյն զըրկեցան .
 Տէրն եկեալ ձայնէր . ո՛ւր ես .
 նա լալով ասէր թէ մերկ կամ .
 Թագեան թգենեաւ սփածան
 'ւ ի նոյն ժամն ի դրախտէն ելան .
 Անմահ մնալոց էին ,
 բաց անկան եւ աղտեղեցան .
- 20 Մեռան ի դժոխքն իջան
 վեց հազար ամ արգիլեցան .
 Բանդեալ խաւար զընդանաւ
 շարաշար նոքա տանջեցան :

- Մինչ էջ նայ մարմին էառ
 ծոցածին բանրն հայրական,
 կամաւ Հաւր եւ սուրբ Հոգւոյն
 սիրով ել ի փայտրն մահուան.
 Զսատանայ խաչիւ կապեաց
 եւ ընկճեաց զիշխանն մահուան.
- 25 Առեալ զսիրասնունդն Ադամ՝
 ճոխ փարթամ ի յերկինս եհան:
 Ենովք յառաջին դարին
 խաւսեցաւ ընդ նախաստեղծին,
 Զտրտմութեան աղանդ պահեալ՝
 հայրենի գոլ պատուիրանին.
 Զպարտիս նախահաւրն վարկեալ
 զչարչարանս կալեալ ի յանձին,
 Զաւրէ զբռնութիւն մահու
 փոխեցաւ ի դրախտն առաջին:
- 30 Ընտրեալ մեծին Մովսիսի
 աշակերտս ի Ղեւտականէ
 Սուրբ Հոգովն ասէր վանես
 զեւթն ազգիս յԱսորեստանէ.
 Զերկիրն Աւետեաց տիրես՝
 զցանկալի զմայր Սիովնէ:
 Խնդայ նախահայրն Ադամ
 գայ ծնանի Հաւր Բանն ի կուսէ:
 Այս Յեսսեայ որդի Նաւեայ
 եւ մաքրեալ ի յորովայնէ,
- 35 Հարեալ զազգս մեծամեծս
 զԱսուր զՂովտ զքաջն Ամաղեկէ.
 Տեսեալ այր մի կոտորէր,
 հարցեալ ո՞վ ես յԽորայէլէ.
 Ասաց զաւրութեանցն եմ պետ՝
 յաւգ եկի քեզ յառաւաւտէ:
 Դանիէլ մարգարէին՝
 զծովն ետես չորք հողմ բախէին.
 Զորս գազանք ելանէին
 շար յետին էր քան զառաջին.

- 40 Աւրինակ թագաւորաց
 Պիւրոսի, Պարսից Գարեհին,
 ԶԱղէքսանդր զՄակեդոնին
 շար ժանեաւքն էր նման նեռին:
 Սա ետես ըզհին աւուրցն՝
 ըզնստեալն ի Քերովբէին,
 Որդին գայր ընդ ամպս երկնից
 անպատում փառաւք հայրենին,
 Բիւրոց զաւրաց հրեշտակաւք
 ի գատել զազգըս հողածնին.
- 45 Արդարքն յառաջ ընթանան,
 մեղաւորքն ի հուրն առաքին:
 Եղիայ մաքուր հոգւով
 մաշկեղէն զգեցաւ ի մարմին.
 Մերկութեան նախնեաց նման
 տաժանեալ կրիցն եւ տուժին.
 Յուսով պաղատէր առ Տէր
 մտանել ի տուն հայրենին.
 Հրեղէն կառաւք վերացաւ
 ի յանմահութիւն վերստին:
- 50 ԶԵսայեան աստուածաբան
 զարդարեալ յեւթնարփի շնորհէն,
 Կայծակամբ մաքրեալ եղեւ
 ունելեաւն ի սերովբէէն.
 Հրազէն բաժակաւ զմայլաւ
 յարաշարժ յանմահ աղբերէն.
 Ընդ մարգարէին Գաւթի
 ընտրութեամբ յերկոտասանէն:
 Առ քեզ գատաստան եկի
 թագաւոր Գաւթի մարգարէ.
- 55 Զոչխարն իմ զինին աւտարքն
 հիւրին ճաշ կու տան թէ ուտէ.
 Նայ թողցէ զիւրեն հարիւրն
 որոճի միոյ ակնարկէ.
 Ասաց թէ Մովսէս գրեալ
 ի յԱւրէնքն մահապարտ է:

- Խաւսէր 'ւ առականք յայտնէր
 արքային թէ մահապարտ ես.
 ԶՈւրիա մահու մատնես
 Բերսաբէ զկինն յափրշտակես.
- 60 Ի խորոց սրտէ գոչեաց
 եւ ասէր լալով. Մեղայ ես.
 Նաթանայ տեսեալ զըզնումն՝
 Տէր Աստուած զմեզսն թողցէ քեզ:
 Սողոմոն որդի Գաւթի
 ըզկանաց ազգքն կու գովէ,
 Թէ ով ետ իմաստութիւն
 գտտերացն որ նախամաւրն է.
 Որպէս ուսայ իմ կուսին
 Գաբրիէլ իջմամբ աւետէ.
- 65 Աննայ 'ւ Եղիսաբէթի
 սուրբ ծննդոցն որ ի յԵւայէ:
 Ըզմեծն ի ծնունդս կանանց
 եւ զընտրեալն ի յորովայնէ.
 Գալ կուսին Մարիամու
 յարգանդի մաւրն երկրորպագէ,
 Խաղայ եւ ցնծայ մանուկն
 ելանել կամի ի յամլէն
 Յառաջընթաց կարապետ
 Հաւր բանին իջման վկայէ:
- 70 'Տեառնէ փախեալ Յունան՝
 մտանէր ի ծով նաւական
 Ալէկոծմամբ ընկղմիլ
 կլանիլ կետին յորովայն.
 Աւրինակ երեքաւրեայ էր
 թաղման փրկչին յարութեան,
 Թքմամբ ելեալ ի Նինուէ
 գոյժ տայր քաղաքին կործանման:
 Նրման համեմատ սորայ
 Աղէկսանդր Մակեդոնացի,
 75 Ապակէ տաղաւարաւք
 ծովն իջեալ յանդրնդականի,

Եղջեր երգեհոն թմբուկ
 եւ ցընծղայս քընար տասնադի .
 Առ ըիպավաքըն (?) խանդադատ
 զվեց հարիւրսն սու (?) ի կոնդակի :
 Եկլաստիական վարժեալ
 յարտաքին իմաստըն բանի ,
 Արիստոտէլ վարդապետն
 կոչէ ծով ովկիանոսի ,
 80 Սա հիացեալ զարմանայ
 թէ որքան կայտառք կան ի նմին .
 Ասէ արարչին գիտակ
 զթիւ համարն ի ջուր կենդանի :

11.

Մարմինն է ի խոտ նման ,
 որ ծաղկի . Դաւիթ վկայեց .
 Եւ փուք է քամու նման ,
 Յոր ասաց 'ւ Ելիփազ գրեց .
 Սողոմոն ստուեր երգեց ,
 Եսայի նոյնպէս վկայեց .
 Աքանդար դու քեզ պէտ արայ
 զի արիւնն ոչ ում չի մարսեց :
 5 Հատ քաղաքաց մարգարէից ,
 բարձեալ զԱստուածն իւրեանց յուսից ,
 Յառաջ եկեալ վեհին պետից ,
 'ւ եղանակեն երգ գովեստից :
 Հատք են եկեալ յաշխարհ բնաւից ,
 արքայածին թագազարմից ,
 Բայց քեզ նման ի հողածնից ,
 չէ ոք տեսեալ յազգս արամից .
 Խելաւք խիկար եւ յիմաստից
 եւ յաջողած ի գիր բախտից' :

11. Տալեան, աւր. 131. Չառբեայի գրքն՝ Էւ հա-
 ճարի եւ շայն. Դեռ թ. 98, թ. 18բ :

1 Աստ թուղթ մի անկեալ :

12.

- Զարքունիսն կանգակէ
 տեսանէր մեծն Անտոգիսնէ
 Որպէս զխորան Մովսէսի,
 կամ զտաճարն ի Սողոմոնէ .
 Յոր սեղան կազմէր ի նա
 սուրբ Հոգ-ովըն Բեսելիէ,
 Զենման անարատ գառին,
 եւ անճառ բանին ի Հաւրէ .
- 5 Վերայ չորս անփուտ փայտից
 հաստատեալ ըզհիմն ի քարէ .
 Չեղունքն էր մարգարտաշար
 եւ որմունքն փայլմամբ ի սարդէ .
 Գահոյքն ի շափիւղայից
 կարկեհան բիւրեղ ի շիկնէ .
 Բազմոցըն պալարակապ
 եւ հիւսեալ յոսկի տաղանդէ :
 Սեղանքն ի փղոսկրէից
 եւ կազմեալ նա ի գոճազմէ .
- 10 Խարիսխ եւ սիւնքըն խոյակք
 սեւ աթոռք ի հնդկականէ .
 Պատկեր նկարեալ մարդոյ
 էր անթիւ ի բազմութենէ .
 Եւ կառք գերազէն ճախառք
 ծիրանապաճոյճ ի կայծէ :
 Հանդերձ ձիավար կառաւք
 եւ կարծիս ունել յընթացէ :
 Խորանաշատ կամարաւք
 զերդ գարնան աղեղն ի յամպէ .
- 15 Որով աստուածոց պատկերք
 խուժադուժ ի յարեան գունէ .
 Ծառովք եւ ծաղկովք պտղաւք
 վարդ շուշան ի կանաչ թրփէ :

12. Տալեան, անդ. 131. նոյնպէս : Տե՛ս Թ. 98,
 Թ. 6 : Այ՛ս անբողջ հարստութիւն հմմտ. Թ. 319է վեր
 (Թ. 205) :

Իսկ ի մեւս արն առեալ
 գշխոյին զձեռն Անտիգոնէ .
 Ցուցեալ լուսաճանձ սենեակս
 յաւդային անդամանդ քարէ .
 Զարեգակն ի տախտակի
 եւ զլուսինն ի տասնուհինկէ .

20 Տանուտէրք մոլորականք
 հրաճուէին ի բարկ աստեղէ :
 Եւ գետք ոսկէգոյն բրդմամբ
 ծիծաղածաւալ ուողէ՛ :

1 Թ. 319, 205ա. այս հատուածիս տեղ ունի .

Այս է տաճարըն Աանդակէ .
 Որ չէր հաստեալ ի հիմանէ .
 Անհնարէն կառուցեալ է ,
 Ի քսան փոոց գրնացս առնէ :
 Յոր հիացեալ Աղէքսանդրէ .
 Ասաց վեհիցն այս գէմ շատ է .
 Եւ բարկացեալ գրչխոյն յայտնէ ,
 Եւ զժանուցման նըշանն յայտնէ :

Յ Ա Խ Ե Լ Ո Խ Ա Ժ

Տ Ա Ղ Վ Ա Ս Ն Ղ Ա Ր Ի Պ Ո Ի Թ Ե Ա Ն Ի Տ Է Ր Մ Ե Լ Ք Ի Ս Ե Գ Ե Կ Է

Ի քէն հայցեմ ստեղծաւղ Աստուած գըթական,
Ձի ինձ պարգեւեսցես իմաստ տեսական,
Կամիմ երգել ըզբանս զարիպութեան,
Որ լինի ի յօտար երկիր հեռաստան:

5 Տրտմեալ եմ յարաժամ ի մէջ յաւտարութեան,
Եղեալ զարմին երեսին եւ կամ լալական,
Բաժանեալ սիրելեացս եղբարցս զատական,
Իբրեւ զբու միայն անկեալ կայ ի տան:

10 Եթէ քան զՍողոմոն է իմաստաբան,
Կամ իբր զՊղատոն եղեալ քաջաբան,
Խօսի իմաստութեամբ սոկրատանման,
Սաստեն նմա թէ լուռ կացիր, ո՛վ անբան:

15 Բապա թէ եւ լինին ուժեղ զաւրական,
Իբրեւ զարին Սամսոն տանն իսրայէլեան,
Եւ կամ զքաջն Մուշեղ, Վահրամ գովական,
Սապղարասեան նմա եւ յոյժ անպիտան:

Վերնագիրն ձեռք է. օրինակն (Թ. 466, Թ. Ղ. 291 — Բ Մարտիրոսաբանին) — ներքին գիր էր: Տնորոտ
“Ի ՏԷՐ ՄԵԼՔԻՍ[եգեկէ] իւ յօրե՛ն:

5. յարայժամ: — 9. իմաստայբան: — 10. քաջայբան: — 12. լուր: — 15. զքաջն: — 16. նմայ:

Մեկնեալ ի սիրելեաց եւ ոչ ոք օգնական,
 11չ քոյր եւ ոչ եղբայր 'ւ ոչ գուժ մայրական,
 11չ հայր որ հարցանէ թէ որդի սիրական,
 20 11չ ազգ, ոչ ազինք 'ւ ոչ ասպնջական:

Երբեմն թէ լինի ոմանց խրրախճան,
 Զղարիպն մեծարեն ի յիւրեանց սեղան,
 Յանկարծակի յիշէ զանցեալն եւ զներկայն,
 Գառնայ իւր արտասուքն ի գոյն յորդ արեան,

25 Լալով նայի ի յաջ զի շեն իւր նման,
 Նայի ի ձախ եւ լայ զաւուրքն որ անցան.
 Հայի որ ամէն մարդ յուրախութիւն կան,
 Եւ վայ կարգայ իւրեան անձին յատկական:

Քննողն երիկամանց Աստուած պիտական
 30 Քննեալ փորձիւ գիտես զգործս որդւոց մարդկան.
 Եթե զաշխարհս ամէնըն զարիպին տանըն,
 Նրմայ խոտան թուի, անարգ 'ւ անպիտան:

Ի սրտէն հառաջէ նա մորմոքական,
 11ղորմուկ ձայն ածէ ըզօրն ի լման.
 35 Ասէ զինչ կայ ի հոս ակունք պատուական
 Թէ ինձ տան սեփական նա գուժ է եւ գան.

Սիրոյ թէ պատահի ողորմելին այն,
 Կու երկրորդի նորա տրտմութեան զուսան,
 Զի ոչ կարէ զծածուկն ասել յանդիման

40

17. յօր. իլեց: — 18. քուր: — 22. յուրեանց:
 — 24. ի գուն: — 29. երիկամաց: — 30. որդոց: —
 33. յօր. անորչ գրոմէ է ի սրտէն, իւ խորացոմի նեմ-
 իր սրտէն: — 35. կա: պատուական: — 36. սեփհա-
 կան: — 37. սիրո:

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

ԱՄԲԱՐ, ա. ա՛թէր, անուշահոտ նիւթ մը. գաղ. ambregris, գերմ. Ambra. “Ալափոյ մուշկ ու ամբար անուշահոտ է”, 33, 62:

ԱՆԱԽ, անահ. 38:

ԱՆՀԱՆԴՈՒՐԺԱԿ, անհանդուրժելի. 67:

ԱՆՃԱՆԱԶ, անճանաչելի. 58:

ԱՆՑԸՆՈՐ, անցաւոր. 68, 15:

ԱՊՈՒԽԱՅԱԹ, ա. ապ-ի-իայաթ. աղբիւր ջրոյն կենաց, աղբիւր կենաց. 63, 3:

ԱԶԷՊ, ա. ա՛ճէպ, զարմանք. ա՛ճէպէ գալճաթ, զարմանալ, յապուշ կրթիլ. “Ես ի յիս յաջէպ մնացի”, 70, 10:

ԲԱՂԶԷ, ա. բաղէ, պարտէզ. 39, 44 եւն:

ԲԷԶԱՐ ԼԻՆԵԼ, ա. պէլար օլճաթ, ձանձրանալ, տաղտկանալ. 32, 35.

ԳԵՄ, ա. հէժ, այն ատեն. նմանապէս, հաւասարապէս, նաեւ, նոյն իսկ: “Գեմ քունն է քնար կենաց”, 65:

ԳԵՐԱԶԷՆ, իմա՛ գերանդապէն. 76, 12:

ԳՈԼՈՇԻ, ԳՈԼՈՇԵՄ, ԳՈՂՈՐԶԻ, շոգի, շոգիանալ. 64:

ԳՈՒՆԱՀ, ա. գի-նահ. ափսոս. “Եթէ մէկ պահ լըռես, նա քեզ գունահ է”, 36, 134.

ԳԱՄ, ա. դե՛, անգամ, ասկէ հէր դե՛, ամէն անգամ, միշտ. “Ջուապ կու տայ ինքն յամէն դամ.” 42, 55:

ԳԻԼՊԱՐ, ա. դեւդեր, հմայիչ, սրտագրաւ, գեղեցիկ. “Դիւպար բըւպուլն հետ ծաղկընուն.” 40, 9:

ԳՈՒՂԱՅ, ա. դու-ա, աղօթք, իղձք, մաղթանք, ողջոյն. այսօր ալ վանեցւոց բերանը կ'արտաբերուի դու-աչ. “սալամ տուղայ տարան վարդին.” 40, 16:

ԳՈՒՐ, դասականի դու-լ եւ դադարը. “չառնեմ դուր եւ դադար ի մէջ գիշերին.” 32, 50:

ԳՈՒՐԱՆԱԼ, մեղմիլ. 38, 35:

ԳՐՈՒՑ, (ի գրուց), գրսէն. “հաւ ղումըին երեկ ի գրուց.” 41. 33:

ԵՂԵԳՆԱԽՈՒՆԿ, խունկեղեգն. 63, 6:

ԵՐԳԵՀՈՆ, 74, 76:

ԵՐԵՐՈՒՄՆ, յերերմանի. 41, 39:

ԵՐՓՆԱԶԱՐԴ, գունազարդ. 29, 53:

ԶԱՐ, ա. շար. ողբ, հեծեծանք, լաց. “Զար եւ ֆիղան կանչեմ.” 31, 22:

ԶԵՐԴ, ԶԵՐԹ, իբրեւ, որպէս. 35, 106. 76:

ԶԸՆԴԱՆ, բանտ. 69:

ԶՈՒԼԱԼ, ա. դե-լալ. ջինջ ջուր. ջուր կենաց. աղբիւր անմահու թեան. 63, 3:

ԶՈՒՐՈՒՑՆԱՄ, խօսիմ. 6(), 39:

ԶՕՐԵՄ, զդէմ ունեւ, յաղթեւ. 72, 29:

ԸՌԲԷՊ, ա. բե+աբ (بکب), ասպատան. “զերծաւ կօշիկդ ի յըքէպէ.” 69, 8:

ԹԱԴՊԻՐ, ա. թեդդեր. ճար, միջոց. հնարք. թեդդեր եթե+, ճար ընեւ, հնարք ի գործ դնեւ. “դու քեզ աստարա թադպիր քեզի.” 43, 77:

ԹԱՂԱԲԱՆԻ, ա. դի-լի-դի? շղաշատեռ. «կապել
թաղաբանդ», 64, 5:

ԹԱՌ, ա. Թեբ, դալար, թարմ, փափուկ, քնքոյշ.
«աղւոր ու թառ է գեղըն քոյ», 39, 48:

ԹԱՓ, ուժգնութիւն շարժման, զարնուածքի.
«գերծաւ . . . թուրտ ի թափ ձեռաց բազկէ»,
69, 8. Հմտ. «քննէ զյաջողուած ձեռին,
զթափս բազկի», Ն. Շնորհ. Մեկն. Կաթ.:

ԺՈՒԿՍ, ա. Ժի-+?, մրմռումն առ ցասման, առ
վշտին. «Ժուկս ելանելն իսկպատեհչէ», 41, 21:

ԻՍԿԻ, բնաւ, ամենեւին. 34, 91. ԻՍԿ, 41, 21:

ԼԱԼ, ա. լալ, 1. սուտակ, նռնաքար. 2. կարմիր
գոյն. «ռանկս որպէս ըղլալ սպիտակ ու կար-
միր», 35, 114:

ԼԱՏԻՓ, ա. լաթիֆ, աղուոր, քաղցր, վայելուչ,
շնորհալի. «դու ես լեղունով լատիֆ եւ մտաւք
արթուն», 34, 83:

ԼՈՒՍԱՃԱՆՃ, իմա՝ լուսաճաճանչ. 77:

ԽԱԼՈՒԷ, իմա՝ հալուէ, 63, 7:

ԽԱՍՐԱԹ, տե՛ս ՀԱՍՐԱԹ:

ԽԻԿԱՐ, իմաստուն. 75, 9:

ԾԱՓԵԼ, ծափս հարկանել. խնդալ. «տեսեալ
զվարդն ուրախ եւ սիրտն ծափէր», 32, 45:

ԾԻՐԱՆԱՊԱՃՈՅՃ, ծիրանազգեաց. 76:

ԿԱՅԾ, սուտակ հրագոյն, ակն պատուական.
«ծիրանապաճոյճ ի կայծէ», 76:

ԿԱՑՆԱՀԱՐ, կանցինով կտրուած, կացնահատ. 64, 2:

ԿԱՓԱՅ, ... Կֆէ (قاية) յանգ ոտանաւորի. յետինք կ'իմանան՝ նոյնայանգ շափական գրութիւն 69 եւն:

ԿԼԱՓ, դունչ, կղակ. «կլափդ մուշկ ու ամբար անուշահոտ է.» 33, 62:

ՀԱՍԻԱԹ, ... Խֆէ. յատկութիւն, սեպհականութիւն. «օձու հասիաթն է շատ.» 71, 6:

ՀԱՍՐԱԹ, ... Կարէ, կարօտ, անձկութիւն. «րամք թռչունք երկնիցն քեզ հասրաթ է.» 36, 132:

ՀԱՒՍԱՐ, հաւասար. «ծրարեմ զքեզ յիմ հոգիս հաւսար, 33, 67:

ՀԷՆՑ, այն ինչ. 32, 54:

ՀՈԳՍ, հոգք. 68:

ՀԻՐԻԿ, անուշահոտ բոյս մը. 63, 7:

ՂԱՐԻՊ, ՂԱՐԻՊՈՒԹԻՒՆ, ... Կարի. պանդուխտ նժդեհ. 58:

ՂԱՓԱԶ, ... Կֆէ. վանդակ, գառազիղք. 68, 4:

ՂՈՒՄՐԻ, ... Կֆէ, տատրակ. 31, 28:

ՂՈՒՍԱՅ, ... Կֆէ. տխրութիւն, տրտմութիւն. նեղութիւն, անձկութիւն. 60, 40:

ՂՐԱՐ, ... Կարար (قرار), կայք, դադար, հանգիստ, հանդարտութիւն. ասկէ Կարար էլի, բնակիլ. հաստատուիլ. «որ գայ վարդըն սիրով առն է ինձ զրար. 32, 34:

ՃԱԽ, ճահիճ. 66:

ՃԱԽԱՌ, ճախառակ. 76, 12:

ՄԱՀԱԲՈՍ? մահաբեր. «մատուցեր տեղ մահաբոս.» 67, 1:

ՄԱՆՐԱԾԱԻԱԼ, 29, 56:

ՄԸՐՂԻՍԱՀԱՐ, ա. ժ-բղ-ի-ե-հե-բ. (مرغ سحر) թռչուն
առաւօտու, սոխակ. “ով քաղցրաձայն մըր-
ղիսահար.” 39, 45:

ՄԸՐԸՐԵՄ, 64, 4:

ՆԵՂՈՍ? 67:

ՆՄԱՆԱԿ, նման, “ոչ ոք չըկայ նմանակ.” 56, 95:

ՇԱԲԱՇ, ա. շաաշ, վաճ, լաճ, ապրիս եւն, bravo!
“որ քեզ ասեն յոլով շաբաշ.” 65, 14:

ՇԱՏԼԸԽ, ա. շաալլի, ուրախութիւն, ցնծութիւն,
զուարթախօսութիւն. “շաալլիս կէնէ ի վրայ
վարդուն.” 40, 10:

ՇԱՐԲԱԹ, ա. շիրպիթի, շատ նուրբ բանուած պաս-
տառի տեսակ մը. 63, 3, 5:

ՇԱՀ, ա. շահ, թագաւոր. 32, 41:

ՇԱՄԱՆԻԱՂ, մանրամաղ փոշի. 64, 5. 64, 11:

ՇԱՄՐԱՍ “Շամրաս ծաղիկ եւ քրքումն.” 63, 6:

ՇԻՐԻՆ, ա. շիրին, քաղցր, անոյշ, գեղեցիկ. “շիրին
լեզու,” 34, 91. “շիրին շարբաթ կապել.” 63, 5:

ՇՆՉԱԼ, շնչել. 70, 4:

ՇՈՒՐ տալ, գալ. 38. 69, 1:

ՉԵԿ ՏԱՐԻ, նահանջ տարի. 66:

ՊԱԼԱՍԱՆ, բալլամ. 36:

ՊԱՐՏԱԿԻՄ, ծածկուիլ. “պարտակեցաւ ի թը-
փէն.” 56, 104:

ՊԷՏ, ա. բէթ? գահ. կամ ա. բէթ? արագ, փութով.
“Ս. քանդար դու քեզ պէտ արայ.” 75, 4:

ՋՈՒԱՊ, ա. Ջէվաբ (جواب) պատասխան. “ջուապ
կու տայ ինքն յամէն դամ.” 42, 55:

ՌԱՆԿ, ա. բեռնի, գոյն. 35, 114:

ՌԱՀ, ճանապարհ. «Ռահ գասուց հրեղինացն.»
29, 58:

ՌԱՀ, ուրախ, «Ռահ սիրով ընդ քեզ կու գամ.» 42:

ՌԱՏ, իմա՛ առատ. «առատ Յորդանանըն գայ.»
56, 111:

ՍԱԴԱՖ, ա. «սդեֆ. սատափ. 35, 113:

ՍԱԼԱՄ, ա. «էլամ, ողջոյն. «սալամ գուղայ տարան
վարդին.» 40, 16:

ՍԱԽՏԱԴԻԼ, ա. «սխդիլ, խստասիրտ. «Թշուա-
ռաբախտ ու սախտադիլ.» 66, 8:

ՍԱՀՐԱՅ, ա. «սհրա, դաշտ, բացավայր, «չըջի
լերունքդ՝ և յամէն սահրայ.» 38, 9:

ՍԱՊՐ, ա. «սպր, հալուէ (aloès), ցմախ, դառն տունկ
մը. «նա սապր ու լեղի.» 32, 33:

ՍԱՐԱՏՂԱՆԱՅ, ա. «էրէդան. խեչեփառ, խեց-
գետին աստեղատուն. 66, 9:

ՍԱՐԴ, սարդիոն, ՍԱՐԴԻԱԿԱՆ, սարդիոնէ.
«յեռեալ եւ ընդ սարդիական» 29, 51:

ՍՈՍ, ՍՈՐ? «աւաղ չարեացն սոր եւ սոս.» 67, 3:

ՍՈՒԶ, ա. «սու. մեղք, յանցանք. «զիս մի խոցեր
դու առանց սուչ.» 41, 32: Թերեւս այսպէս
կարդալու է կոստ. երզ. ԺԳ. 13. «սու
բառն, որ անիմանալի մնացած է:

ՎԱՀԵՄ, վախեմ, երկնչիմ. 38:

ՐԱԶ? «րազ եւ նուազ արարած.» 51, 22:

ՐԱՄ, երամ. 36:

ՐԱՄԵԱԼ, զառամեալ (?), «րամեալ խիստ խեղճ՝ և
ողորմ նա կենայ.» 59, 14:

ՐՈՏԵԼ, Ժողովել. «րոտեա գաւանողըս քո.» 57, 127:

ԲՈՏԵԱԼ, կարօտեալ. 29, 66. «բոտեալ ծարա-
ւիմ հոգւով: Բոտեալ սիրով քո կու այրիմ».
39, 36:

ՓԱՐԴԷ, ա. շերտե. վարագոյր. 38, 15:

ՔԱՄԻ, հով. 75:

ՔԱՖՈՒՐ, ա. +եֆու-ր, քափուր, սպիտակ անու-
շահոտ խէժ մը, որուն սպիտակութիւնը
բանաստեղծք կ'առնուն նմանութեան. ուրեմն
հոս +եֆու-ր վարդ, սպիտակ անուշահոտ վարդ.
38, 20. 43:

ՕԳՆ, յօդն գամ, օգնութեան գալ. 72, 37:

ՖԻՂԱՆ, Ֆրղան, ա. Ֆիղան, աղաղակ, գոչումն.
«գար եւ Ֆիղան կանչեմ.» 31, 22. 38, 17:

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ա Ր Ա Ն

- Ա. Գալեմքեարեան չ. Գր. վ., ՈԼՍՈԼԻՄԱՍԻՐՈԼ-
թիւնք Լեհաստանի ղաթախանազրոյն: 1. Պիշոֆ,
Լեհաստանի հին իրաւունքը: 2. Գալեմքեարեան, իրաւունք
չայնց: 1890: էջ 85+59: ֆր. 1.25
- Բ. Մեմեմքեարեան չ. Գ., Ազգաբանութիւն ազն.
զարմին Տիւզեանց: 1890: էջ 50: ֆր. 1.—
- Գ. Տաշեան չ. Ե., Ազատանգեղոս առ Գէորգայ
ասորի եպիսկոպոսին եւ ՈԼՍՈԼԻՄԱՍԻՐՈԼթիւն Ազա-
թանգեղեայ գրոց: 1891: էջ ԺԱ+159: ֆր. 1.25
- Դ. Տաշեան Դ., Արեւելեան չայք ի Պոլսոյ վինա: Թրգմ.
չ. Գ. վ. Գալեմքեարեան: 1891: էջ 79: ֆր. —.85
- Ե. Տաշեան չ. Ե. վ., ՈԼՍՈԼԻՄԱՍԻՐՈԼթիւնք Ստոյն-
կալիստեանեայ վարուց Աղեքսանդրի: 1892: էջ
Դ+272: ֆր. 3.—
- Զ. Տրվիւ Ա. եւ Գ. Փիսուն, ՈԼԴԵԼՈՐՈԼթիւն ի Փոքր
Ասիա: Թրգմ. չ. Ե. վ. Տաշեան: 1892: էջ 82:
ֆր. 1.—
- Է. Մառն., Ամառնային ուղեւորութիւնից դէպ ի
չայս: Թրգմ. Ո. Անտիեան: 1892: էջ 89: ֆր. 1.25
- Ը. Գալեմքեարեան Ա., Նորագոյն աղբերք Մովսիսի Խորե-
նացոյ: չտ. Ա.: Թրգմ. չ. Ե. վ. Տաշեան: 1893:
էջ Ժ+51: ֆր. 1.—

- ԺԹ. Գոմարիկեան Յ. Գ. Վ., Դրանսիլոուանիոյ Հայոց Մետրապոլիսը կամ նկարագիր Կերլա Հայաքաղաքի ի գիր եւ ի պատկերս: 1896: Էջ Թ+352: Քր. 3.60
- Ի. Տաշեան Յ. Յ. Վ., «Վարդապետութիւն անաբելոց» անվաւերական կանոնաց մատեանը. Թուղթ Յակոբայ առ Կողբատոս եւ Կանոնք Թադէի: 1896: Էջ Թ+442: Քր. 6.—
- ԻԱ. Տոմաշեկ Վ., Սասուն եւ Տիգրիսի աղբերաց սահմանները: Պատմական եւ տեղագրական հետազոտութիւն: Թրգմ. Յ. Բ. Պիլէգիկճեան: 1896: Էջ Է+62: Քր. 1.—
- ԻԲ. Կարրիէր Ա., Արգարու զրոյցը Մովսէս Խորենացոյ Պատմութեան մէջ: Թրգմ. Յ. Գ. Վ. Մէնէվիշեան: 1897: Էջ ԺԵ+107: Քր. 1.50
- ԻԳ. Յովնանեան Յ. Ղ. Վ., Հետազոտութիւնք նախնեաց ուսմանի վրայ: Ուսումնասիրութիւնք եւ քաղուածներ: Մասն Ա. Ռամկորէն մատենագրութիւնք: Տետր Ա: 1897: Էջ Ը+272: Քր. 4.—
- ԻԴ. Յովնանեան Յ. Ղ. Վ., Հետազոտութիւնք նախնեաց ուսմանի եւն: Տետր Բ: 1897: Էջ Ա—Ը: 273—522: Քր. 3.—
- ԻԵ. Գեղեկ Յ., Համառոտ պատմութիւն Հայոց: Թրգմ. Յ. Գ. Վ. Գալէմբեարեան: Յաւելուածք 1. Յանկ Հայոց կոտորածներու առթիւ լոյս տեսած զրքերու: 2. Գաւազանագիրք Կաթողիկոսաց եւ Պատրիարքաց Հայոց: 1897: Էջ Ը+130: Քր. 1.50
- ԻԶ. Մեմեկիշեան Յ. Գ. Վ., Գիրք (կամ յօդուած) գրելու արուեստը: Յաւելուած՝ Գիրք կարգալու արուեստը: 1898: Էջ Է+118: Քր. 1.25
- ԻԷ. Խաչաթեան Գ. Ռ., Մ. Խորենացու նորագոյն աղբիւրների մասին քննադատական ուսումնասիրութիւնք: 1898: Էջ Է+53: Քր. 1.—

- ԻԸ. Տաշեան զ. Յ. վ., Ակնարկ մը հայ հնագրութեան վրայ: Ուսումնասիրութիւն չայոց գրչութեան արուեստին: (10 զնկատիւ պատկերով): 1898: էջ ԺԱ+202: Քր. 2.50
- ԻԹ. Դադարեան Յ., Փ. Բիւզանդացի եւ իւր պատմութեան խարդախողը: Քննութիւն Մ. Խորենացու աղբիւրների մասին: 1898: էջ Թ+175: Քր. 2.50
- Լ. Մաքրեան Լ., չայերէն քարքանախօսութիւն: Թրգմ. ի ուսերէնէ զ. Գ. վ. Մէնէվիչեան: 1899: էջ Է+26: Քր. —.50
- ԼԱ. Զօռեան զ. Յ. վ., չայք ի Զմիւննիա եւ ի շրջակայս: չատոր Ա. Զմիւննիա եւ չայք. (պատկերազարդ:) 1899: էջ ԺԲ+369: Քր. 5.—
- ԼԲ. Զօռեան զ. Յ. վ., չայք ի Զմիւննիա եւ ի շրջակայս: չատոր Բ. Զմիւննիոյ վիճակին գլխաւոր քաղաքներն եւ չայք. (պատկերազարդ:) 1899: էջ Ժ+161: Քր. 2.50
- ԼԳ. Գոմրիկեան զ. Գ. վ., չայք յԵղիսաքեթուպոլիս Դրանսիլուանիոյ. Բ. չտր. 1780—1825: 1899: էջ Է+554: Քր. 5.—
- ԼԴ. Գազանձեան Յ., Եւզոկիոյ չայոց գաւառաքարքանը: 1899: էջ Է+120: Քր. 1.—
- ԼԵ. Կարրիէր Ա., չեթանոս չայաստանի ութ մեհեաններն Ազաթանգեղոսի եւ Մ. Խորենացոյ համեմատ: Թրգմ. զ. Յ. վ. Տաշեան (1 քարտէզով): 1899: էջ 43: Քր. —.70
- ԼԶ. Տաշեան զ. Յ. վ., Ժողովածոյք առակաց վարդանայ, ըստ Ն. Մանի, տեղեկատուութիւն եւ քաղուածքներ: 1900: էջ ԺԱ+193: Քր. 2.50
- ԼԷ. Տաշեան զ. Յ. վ., Մատենագրական Մանր Ուսումնասիրութիւնք. (տես ԺԶ:) Մասն Բ: Է-Ժ.

- Խիկար եւ իւր իմաստութիւնն, Ազապետոս եւ իւր
 Յորդորականք առ Յուստինիանոս, Թղթակցութիւն
 Աբգարու եւ Զրիստոսի ըստ նորագիտ արձանա-
 գրութեան Եփեսոսի, եւ Գէորգայ Պիսիղեայ վեց-
 օրեայք: 1901: Էջ ԺԲ+384: Փր. 4.50
- ԼԸ. Տէր-Պօղոսեա Ա Գր., նկատողութիւններ Փաւս-
 տոսի Պատմութեան վերաբերեալ: 1901: Էջ
 Ը+110: Փր. 1.50
- ԼԹ. Վեբեր Ս., Արարատը Ս. Գրոց մէջ: Թրգմ.
 Ն. Բ. Պիլէգիկճեան: 1901: Էջ Ե+77: Փր. 1.—
- Խ. Սանտալճեա Ա Յովսէփ Վ., Ասորեստանեայ
 եւ Պարսիկ սեպագիր արձանագրութիւնք կամ
 որոնք նախորդ-Ուրարտու աշխարհին պատմութեան
 կը վերաբերին: 1901: Էջ 262: Փր. 4.50
- ԽԱ. Խաչաթեա Ա Գրաբատ, Հայ ժողովրդական
 դիւցազնական վէպը: 1903: Էջ Ը+72 Փր. 1.—
- ԽԲ. Մեհեղիշեա Ա Ն. Գ. Վ., Արդի լեզուագիտու-
 թիւնը: Հոտ Ա.: 1903: Էջ Ը+204: Փր. 3.—
- ԽԳ. Մարկարտ Յ., Հայ Բնագիտք: Թրգմ. Ն. Թ.
 Կէտիկեան: 1903: Էջ 39: Փր. —.75
- ԽԴ. Գեղեկ Ն., Սկզբնաւորութիւնք Բիւզանդեան քա-
 նակաթեմերու դրութեան (1 քարտէզով): Թրգմ. Ն.
 Գ. Գարանֆիլեան: 1903: Էջ Է+83: Փր. 2.—
- ԽԵ. Կիւրեակեան Բ. Վ., Ժովք, Ժովք-Տլուք եւ
 Հոմ-Կլայ, պատմական եւ տեղագրական ուսում-
 նասիրութիւն: (1 քարտէզով): 1904: Էջ Ը+117:
 Փր. 1.50
- ԽԶ. Կիւրեակեան Բ. Վ., Կոլոտ Յովհաննէս Պատ-
 րիարք. պատմագրական եւ քանասիրական ուսում-
 նասիրութիւն: 1904: Էջ ԺԴ+227: Փր. 3.50
- ԽԷ. Պեդերսըն Ն., Նպաստ մը հայ. լեզուի պատ-
 մութեան: Թրգմ. Ն. Գ. Գարանֆիլեան: 1904:
 Էջ Ը+87: Փր. 1.25

- ԽԸ. Տեղ-Մկրտչեան Գ. եւ Աճառեան Հ. Յ.,
 Բնութիւն եւ համեմատութիւն Եզնկայ նորագիւտ
 ձեռագրին: 1904: էջ Է+105: Փր. 1.50
- ԽԹ. Գոյն ի կեան Հ. Գ. Վ., Հայք յԵղիսաքեթոսացիս:
 Գ. Հտր. 1825-1904: էջ Ժ+658: Փր. 7.—
- Ժ. Շտրեք Մ., Հայաստան, Բրդաստան եւ արեւ-
 մտեան Պարսկաստան քաղաքական-ասորեստանեայ
 սեպագրերու համաձայն: Թրգմ. Հ. Բ. Պիլէզիկ-
 ծեան: 1904: էջ Է+222: Փր. 3.—
- ԺԱ. Խաչաթեան Գր., Հայ Արշակունիք ըստ
 Մովս. Խորենացոյ, կամ նոր ուսումնասիրու-
 թիւններ Մովս. Խորենացոյ մասին: Թրգմ. Արսէն
 Ս. Սիմոնեանց: 1906: էջ Ը+124: Փր. 1.50
- ԺԲ. Պեղեքսըն Հ., Հայերէն եւ դրացի լեզուները:
 Թրգմ. Հ. Թ. Կէտիկեան: 1907: էջ ԺԱ+257:
 Փր. 5.—
- ԺԳ. Հիւրջման Հ., Հին Հայոց տեղոյ անունները:
 Թրգմ. Հ. Բ. Պիլէզիկծեան: 1907: էջ ԺԶ+443:
 Փր. 7.—
- ԺԴ. Պեղեքսըն Հ., Հին հայերէնի ցուցական դերանուն-
 ները: Թրգմ. Հ. Յ. Տաշեան: 1907: էջ Է+90:
 Փր. 2.—
- ԺԵ. Գալեմքեան Հ. Գ. Վ., Կենսագրութիւն
 Սարգիս Արքեպիսկոպոսի Սարաֆեան եւ ժամա-
 նակին հայ կաթողիկէայք: 1908: էջ ԺԳ+433:
 Փր. 5.—
- ԺԶ. Աճառեան Հրաչեայ, Հայերէն նոր քառեր
 նորագիւտ Մնացորդաց գրոց մէջ: 1908: էջ 38:
 Փր. —.60
- ԺԷ. Կիւրեղեան Բաբգէն Ժ. Վ., Եղիշէ քննա-
 կան ուսումնասիրութիւն: 1909: էջ ԻԸ+458:
 Փր. 7.—

ԺԸ. Ակիւնեան չ. Ներսէս, Ա. Տիմոթէոս Կուղ հայ
մատենագրութեան մէջ: Էջ 60: Բ. Աճառեան
Հրաչեայ, Հայերէն նոր բառեր Տիմոթէոս Կուղի
Հակածառութեան մէջ: 1909: Էջ 61—106: Քր. 1.50

ԺԹ. Ակիւնեան չ. Ներսէս, Զարբիա Եպիս-
կոսոս Գնունեաց եւ իւր տաղերը: 1909: Էջ
ԺԲ+87: Քր. 1.--

